

milli gençlik

fikir sanat hareket

aylık mecmu

MAYIS 1977

BEŞ LİRA

SAYI: 2

milli gençlik

**MİLLÎ TÜRK TALEHE
BURJÜAZİNİN AYLIK NESRİDİR.**
1 Mayıs 1977, Sayı : 20, Dönem : 5

**Millî Gençlik Nesret
Aylık Mecmua**

MTTB. adına Genel Başkan :
Gökçeddin Tayla

Genel Yazı İşleri Müdürü :

Fevzi Bayraktar

Tercizat, Albüm ve Reklam :

Alaaddin Yaman, Mevlüt İpek, Kâmil
Tatar

Yazıdan yazarlar mes'uldür. Gönde-
ren yazılar basılma veya basılmasın
taka edilmez. Yazı ve gelirler kaynak
gösterilmeden iktibas edilemez. İlan-
lar tarifeyle tabiidir.

Yıkık abone : 50 TL. Altı aylık : 30

TL. yurt dışı : iki mislidir.

Kısa yeri : MTTB. Basın - Yayın
Müdürü Çelebioğlu/İst.

Telex : 26 69 24 - 26 26 74 Posta çeki :

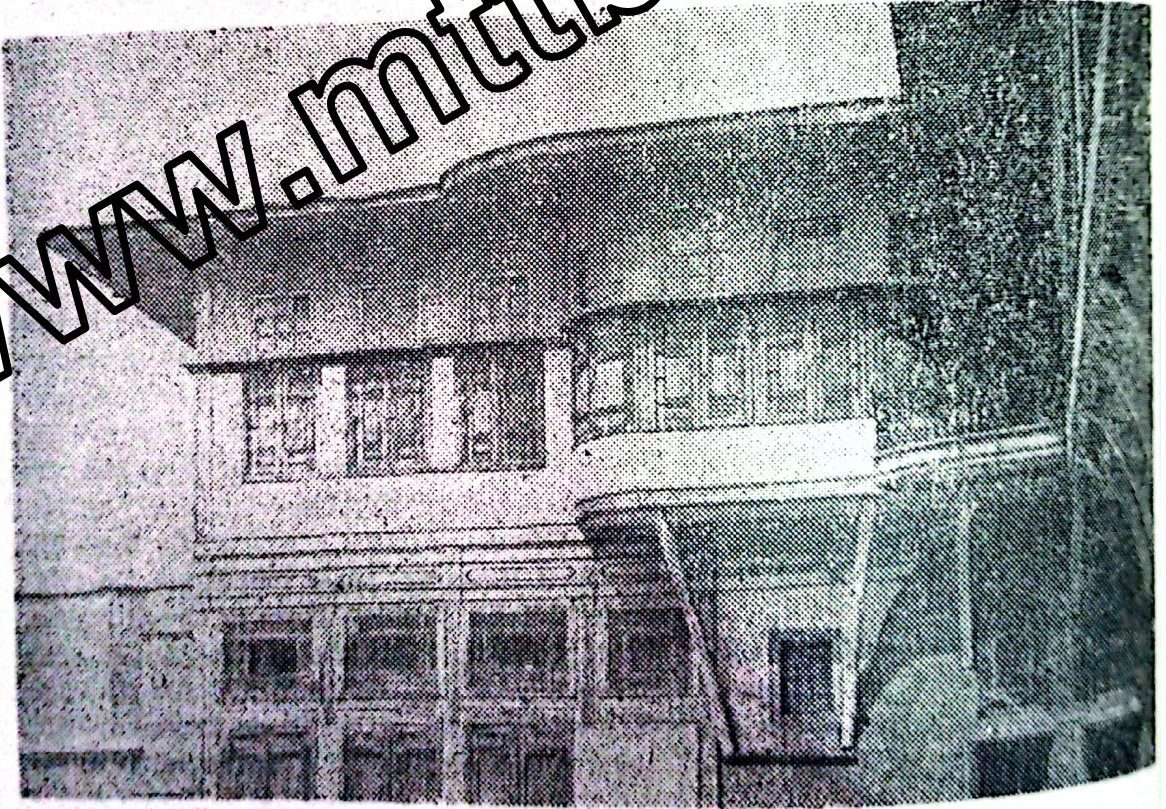
260250. Dergi - Baskı : Fatih Genç-
lik Yayınevi Matbaası İşletmesi.

Vahit Çabuk ; Osmanlı Haremi
Ramazan Şerif Turgut ; Koca İstanbul - Şiir.
H. Oflaz Özden ; İlk Türk - Arap Münasebetleri
Veli Aras ; Na't-ı Resûl-i Kibriyâ - Şiir.
Fevzi Bayraktar ; Tarihi Seyri İçerisinde Or-
tak Pazar ve Türkiye.

Vahit Çabuk ; Üç Kuş - Şiir.
Şeyhmus Durgun ; İslâm İnkılâbının Esasları
Fazlı Vıdıklı ; Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı.
Vahit Çabuk ; Çoban Kaval Akşam - Şiir.
Recep Ulusoy ; Osmanlılarda Ahi Teşkilâtı.
Mesut Uçkan ; Utanç Duvarları - Şiir.
Sedat Bencivanoglu ; San'at ve San'atkar.
Talip Mert ; Hüsn'ü Hatt Nev'ileri.
Nazım Çapanoglu ; Günah Yüklü Ovalardan
Şiir.

A. Efe Celikeli ; Bir Çuval Un - Hikâye.
Y. Muhammed Aktürk ; Büyüdü Düşünceleri
Şiir.

Ahmed Kurucuoğlu ; Dört Mevsim - Dört Ne-
sil'den - Hikâye.

Topkapı sarayının harem bölümlerinden görüntüler...

OSMANLI HAREMİ

Vahit ÇABUK

Girilmesi yasak olan yer mânâsına gelen «harem», tarihî bir terim olarak, islâm devletlerinde, padişah saraylarının, hanedân mensuplarına tahsis edilen bölümü olup, tarihî seyri içinde, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde zirveye ulaşmış, böylece bütün dünyanın ilgisini çeken bir hüviyet kazanmıştır. İlk çağlardan itibaren mevcudiyetini gördüğümüz harem, şarkta bir çok imparatorluklarda, batıda ise Roma'da daha az itina edilerek yaşatılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Abbasi İmparatorluğu ile Memlûklû Sultanlığında daha bâriz çizgilerle ortaya çıkmaktadır. Fakat bunu en iyi bir şekilde teşkilâtlandırarak tarihî bir ehemmiyet kazandıran Osmanlılar olmuştur.

Saray halkından yalnız kadınların yaşadığı harem, büyük konaklarda ve buna benzer geniş müstemilâtı olan binalarda da mevcut olmuştur. Bu saray ve konaklar haremlik ve selâmlık olmak üzere iki bölümde teşkilâtlanmışlardı. Harem kısmına kadınlardan başka, yalnız harem ağaları görevli olarak girebilirlerdi. Padişahın devlet işlerinden sonra istirahat ettiği yer olan haremde, ayrıca şehzadeler de yaşamakta idiler.

Asıl mevzuumuz olan «Osmanlı Haremi»ni daha iyi anlayabilmek için, saray teşkilâtı ile bu sarayların kuruluş biçimi ve içinde geçen alan kişilerin tanıtılması icab etmektedir. 1299 yılında kurulan imparatorluğun, ilk merkezi Bursa ile Rumeli'de başkent olarak teşkilâtlanan Edirne'de padişahlar ikâmetleri için muhtelif saraylar yaptırmışlardır. Edirne'de Sultan I. Murad'ın yaptırdığı «Saray-ı Atik» ile Sultan I. Mehmed'in yaptırdığı «Saray-ı Cedid-i Âmire» daha sonra İstanbul'da yaptırılan Eski Saray ile Topkapı Sarayları için birer nümüne oldu.

İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmed, bugünkü Üniversite merkez binasının bulunduğu yere «Saray-ı Atik» adı ile Eski Sarayı yaptırdı. Daha sonra Çini Köşk ile «Saray-ı Cedid-i Âmire» (Topkapı Sarayı)'yi yaptıran Fatih Sultan Mehmed, haremmini hemen eski Saray'dan buraya nakletmedi. Kanunî Sultan Süleyman zamanında Eski Saray'da çıkan bir yangın üzerine, Hürrem Sultan'ın ricası ile Harem, Topkapı Sarayı'na geçici olarak taşındı. Ancak padişahlar yine Sultan III. Murad zamanına kadar Eski Saray'da yaşamalarına devam ettiler. Aileleri ve çocukları ile burada ikâmet eden padişahlar devlet işlerini görmek üzere Topkapı Sarayı'na giderlerdi. Topkapı Sarayı'nda yer alan Harem dairesini Sultan III. Murad, Mimar Sinan'a 1578 yılında inşa ettirdikten sonra, haremni nihâi olarak buraya nakletti. Sultan III. Murad'ın dairesini yatak odası olarak kullanan padişahlar, 1757 yılında Hünkâr hamamı karşısına Sultan III. Osman tarafından yaptırılan yeni yatak odasında gecelerini geçirmeye başladılar.

Topkapı Sarayı'nın harem dairesi, en güzel çini eserleri ihtiva eder ve bu yönü ile oldukça ilgi çekicidir. Buna mukabil dahili kuruluşu itibariyle, müzeyyen salonlar ve muhteşem odaların yanı sıra, karanlık, izbe ve alçak tavanlı bir kısım odaları ile bu güzelliği nisbeten gölgeler. İç içe bölümlerden meydana gelen harem binasının müteaddid kapıları vardır. Saraya gelen veya saraydan çıkan kadınların arabaları ile geçtikleri Araba Kapısı, Kubbe Altı Kapısı ile Zülfü Baltacılar Koğuşunun Kapısı arasında bulunmaktadır. Haremin

Araba Kapısı'ndan daha işlek olan kapısı Kuşhane Kapısı'dır Kuşhane Kapısından girilince, harem ağalarının nöbet tuttukları yere gelinirdi. Haremle ilgili olanların girip çıktıkları bu kapının devamında bulunan koridora altın sokak adı verilmişti. Bu koridor Hırka-i Şerif dairesine kadar uzanırdı. Koridorun ortasında bulunan kapı, Valide Sultan Taşlığına açılırdı. Ayrıca sol tarafta bulunan kapı da câriyeler odasına açılırdı.

Câriyeler dairesi kısmında harem ağaları nöbet tutmakla görevlendirilirdi. Ayrıca harem dışarı ile ilgisini de buradan sağlarlardı. Hava kararınca nöbetçi harem ağası, dışarıya açılan bu kapıyı kapardı. Harem ağaları, harem dahiline giremedikleri için, içerde düzen ve intizamı Haznedar ustalar temin ederdi. Eğer gecikince harem içerisinde her hangi bir şey olursa, Haznedar usta, harem ağalarına, onlar da Kızlar ağasına haber verir, gereken yapılır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Dolmabahçe Sarayında ise, haremle mâbeyn arasında büyük kapı bulunmaktaydı. Aynı şekilde Yıldız Sarayı'nda da vardı. Bu saraylarda kapının ön tarafında musahib harem ağası, iç tarafında da bir başka harem ağası nöbet tutardı. Burada, padişah dairesine çekildiği zaman, haznedar usta ile yanında bulunan kalfalar, Hünkâr dairesi önünde sabaha kadar nöbette kalırlardı. Haremde diğer taraflarında düzeni sağlamakla görevli nöbetçi kalfalar ve cariyeler bulunurdu. Padişahın ve sarayda yaşayan diğer hanedan mensuplarının hayatı çok sıkı bir disiplinle içten ve dıştan muhafaza altında bulunurdu.

Topkapı Sarayı'na haremi Eski Saray'dan nakleden Sultan III. Murad, 16 adım eninde ve boyunda, kare şeklinde çok güzel bir yatak odası inşa ettirmişti. Aynı zamanda sarayın en muhteşem odası olan burası, gayet güzel çinilerle süslenmişti. Sultan III. Murad'ın yaptırdığı bu yatak odasından bir kapı ile geçilen Sultan I. Ahmed'in mütâlea odası ise, tertibatı itibariyle görenleri hayranlık içinde bırakır. Bunun hemen bitişiğinde de Sultan III. Ahmed bir yemek odası inşa ettirmişti. Osmanlı padişahları genel olarak Sultan III. Murad'ın yaptırdığı yatak odasında 1757 yılına kadar yatıp kalkmışlardır.

Osmanlı padişahları, İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın yanısıra, avlanmak, eğlenmek ve istirahat etmek gayesiyle şehrin güzel manzaralı ve koruluk yerlerinde bilhassa Boğaz'ın yamaçlarında has bahçeler, kasrlar ve köşkler yaptırmışlardır. Bunlar arasında, Lâle Devrinin eğlenceye düşkün padişahı olan Sultan III. Ahmed'in Kâğıthane'de yaptırdığı Sâdâbâd kasrı ile Çırağan, Neşatabâd, Hümayûnâbâd Sarayları başta gelenleridir. XIX. yüzyılda ise Dolmabahçe Sarayı'

ndan başka Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı Beylerbeyi Sarayı ile Sultan II. Abdülhamid'in yaptırdığı Yıldız Kasrı sayılabilir. Yıldız kasrı imparatorluğun son zamanlarında, saltanatın kaldırılmasına kadar padişahların ikâmet ettikleri mahal oldu.

Has bahçeler arasında en meşhur olanları da, İbrahim Paşa bahçesi, Emin Bahçesi, İskender Bahçesi, Sultan Bahçesi, Beykoz Bahçesi, Büyükdere Bahçesi, Bebek Bahçesi, Halkalı Bahçesi ve Yeni Bahçe sayılabilir. Bunlardan başka Evliya Çelebi'nin bahsettiği Tokat Bahçesi, Çubuklu Bahçesi, İstavroz Bahçesi, Üsküdar Bahçesi ve Çamlıca Bahçesi de o zamanlar padişahlar tarafından sık sık gidilen yerler arasındaydı. Bu saydıklarımızdan başka daha bir çok köşk ve bahcenin mevcudiyeti muhakkaktır.

Osmanlı haremi, teşkilât olarak Fatih Sultan Mehmed zamanından itibaren gelişmeye başlamıştır. Bu devirde harem zamanda saray içinde devşirme usûlünün uygulanmaya başlandığı bilinmektedir. Yine XV. yüzyıl ortalarında Ağalar Odası kurumuna başlamıştır. Genişleme zamanlarda esirler arasından seçilen hadımların dayanaksız olmaları üzerine, saray idaresi Ağalar Odası'ndan getirttikleri zencileri bu işlerde kullanmaya başladılar. Esir tüccarları marifetiyle Mısır ve Habeshistan'dan temin edilen bu zenciler, belli bir yaşa kadar eğitildikten sonra sebzeciler, kadınefendilerin, sultan ve valide sultanların hizmetleri ile görevlendirilirler ve böylece harem işlerinde olgunlaşmış olurlardı.

1582 yılında haremın idaresine zenciler tamamen hâkim oldular. Haremden en yüksek yetkiye sahip olan Kızlarağası (Dârüssaâde ağası), Osmanlı sarayının bütün iç ve harem halkının başı idi. Derecesi Sadrazâm ve Şeyhülislâm'dan sonra gelmekteydi. Yetki itibariyle kendisinden sonra sarayda, hazinedar usta, yardımcısı olan hazine vekili, baş musahib ve yanında bulunan diğer musâhibler gelirdi. Kızlar Ağaları, eski saray ağaları veya hazinedarlarından bu mevkîye tâyin olunurlardı. Azledildikleri zaman da, doğru Mısır'a gönderilir ve orada ikâmetlerini sürdürürlerdi.

Haremin en içinde görev yapan harem görevlilerinin başı hazinedar usta idi. Bu göreve çok güzel olan câriyeler getirilirdi. Bu seçimi bizzat padişahlar yapardı. Doğrudan padişahın hizmetinde bulunan hazinedar ustalar valide sultandan sonra haremden en çok sömülen kadın olurdu. Hazinedar ustalardan da ilk beş sıraya tâyin olunanlar daha çok yetkili idiler. Bunlar, baş hazinedar ve ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci hazinedarlar diye adlandırılırlardı. Hazinedarların

başlıca görevleri padişahların hizmetine bakmaktır. Aynı zamanda padişahın yanına girer ve oturabilirlerdi. Kalfalar ise haremden gece gün nöbet tutarlardı. Hazinesdar ustaların bir diğer mühim görevleri de hareme yeni giren ikbâl ve gözdelelerin terbiye edilmesiydi.

Harem dairesinde sofrâ işlerine nezaret eden çarşıdır usta idi. Bunların maiyetinde de kalfa ve câriyeler çalışırdı. Haremdaki diğer görevlileri de şu şekilde sıralamak mümkündür :

Çamaşır usta (Câmeşûy usta), padişahın çamaşırlarını yıkardı. İrşakîr usta, padişahın el ve yüzünü yıkaması, abdest alması için sürekli hizmeti görürdü. Herber usta, kahveci usta, kilerci usta. Bunlar bizzat padişahın hizmetlerine bakmakla yükümlü idiler. Ayrıca haremin diğer hizmetlerine bakan ustalar da vardı. Burhanî usta (Sultan ve hanımefendilerin, ikbâllerin hamamlarını yıkama, ayık ve tuvaletlerine bakardı), Külhanecî usta (Haremdaki hamamların yakılmasını sağlardı), vekil usta (Hazinesdar ustadına adına câriyeler bölümünü idare ederdi), Kethüdâ kadın (Kalfaların en yaşlısı olup haremin teşrifatçısı idi), Kâhne usta (Tevârifat ve düzenini teâmm ederdi), Hastalar ustası (Hasta olan câriyelere bakardı), Ebe (Haremden doğum işleri ile görevli idi), Tâye, Dâye (Sütline, padişah kızlarına ve şehzadelelerin süt emzirmek için saray tarafından tutulan veya satın alınan câriyelerdi), Dâdî (Padişah çocuklarına bakardı).

Saray ve konaklarda câriyeler için kullanılan «kalfa» terimi, usta kelimesinden çok daha önce, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Saraylarında gövullüğe bağlanmıştır. «Usta» terimi XVIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha önce ise bu ünvanların yerine «bula» kelimesi aynı zamanda kullanılmakta idi. Acemi câriyeler yetiştirildikten sonra kalfa ünvanını alırlardı. Daha sonra dairelere dağılan kalfalar, yaşlarına göre derece kazanırlardı.

Bulundukları dairenin her türlü hizmetini gören kalfalar, dairelerinde haftalık nöbet tutarlardı. Diğer taraftan yine bir hafta süre ile de, «aş nöbeti» adı verilen haftalık bir nöbet tutmakla yükümlü idiler. Normal nöbette temizlik işlerine bakan kalfalar, aş nöbetinde sofrâ işleri ile meşgul olurlardı. Baş kalfanın emrinde de bütün daireleri bahçeleri dolayan nöbetçi kalfalar bulunurdu. Bunlar ayrıca her ay sarayda genel temizlik yaparlardı.

Padişah değiştiği zaman, saraydaki eski kalfalar, (hazinesdar ustalar ile kalfaları hariç), bütünüyle yeni padişahın hizmetine girerdi. Hizmet süresini bitiren kalfa dışarı çıkabilirdi. Dışarı çıkanlar evle-

nirler, çıkmak istemeyenler ise eski işlerine devam ederlerdi. Harem de nüfûs kazanmış bir kısım kadınlar devlet işlerinde bazen çok mühim roller de oynamışlardır. Bunlar arasında Sultan III. Murad zamanında Canfedâ Kethüdâ ile Râziye Kalfa, Kanunî Sultan Süleyman zamanından beri sarayla ilişkileri olan ve Sultan III. Mehmed zamanında İstanbul gümrüğünü ele geçiren yahudi Ester Kira, Sultan İbrahim zamanında, onun musâhibesi Şekerpare ile Hübrâr Kadın ve Sultan Abdülazîz'in beşinci hazinedarı Arzunîyâz Kalfa hecalarıdır.

Osmanlı Barayına ilk câriyeler Sultan Orhan zamanında başlatılmıştır. Fatih Sultan Mehmed zamanında ise sayıları çok artmıştır. İlk zamanlardan itibaren Türk kızları ile evlenmeye itina gösteren Osmanlı padişahları, Sultan II. Bayezid zamanından itibaren âdeti terk etmişler ve câriyelerle de evlenmeye başlamışlardır. Genellikle devrinde savaş yapılan milletlerin kadınları, câriyeler arasında en güzel ve Rus câriyeleri de saraya sokulmaya başlanmıştır. Güzellikleri ile dünyaca ün kazanan Kafkasya kızları, Osmanlı sarayında uzun müddet bu üstünlüklerini sürdürmüşlerdir.

Esirler arasından seçilerek saraya alınan câriyelerin yanısıra, bir kısım zengin devlet adamları da, padişaha güzel câriyeler takdim ederlerdi. Yine gümrük emini de bilhassa Çerkez, Gürcü ve Abaza kızlarını satın alıp saraya takdim ederdi. Satın alınan câriyeler padişahın haremine girmeden önce sıkı bir muayeneden geçirilirdi. Uykusunun ağır, horlaması veya başka kusurları var ise kontrol edilirdi. Bu kontrolar ebe ve hastalar ustası tarafından yapılırdı.

Baraya kabul edilen câriyeler önce hizmet eğitimine tâbi tutulurlardı. Ustaları tarafından, çamaşır, kiler, sofrâ gibi hizmetlerde eğitilirdi. İçlerinde güzel olanları padişah hizmeti için ayırırdı. Karakterlerine (güzellik, fettanlık, renk, câzibe v.s.) göre birer isim alırdılar. Câriyeler harem terbiyesine çok sıkı ve disiplinli bir şekilde tâbi tutulurlardı. Odalık olarak veya güzel oldukları için hareme alınan câriyeler, gelecekte ikbâl, kadınefendi veya vâlide sultan namzedi olmaları hasebiyle, okuyup yazma öğrenmelerine, saray görgülerini bilmelerine ve bilhassa kıbarlıklarına çok hususî bir önem verilirdi.

Osmanlı padişahları kendi odalıklarını sarayda bulunan birbirinden güzel câriyeler arasından seçerlerdi. Yüksek dereceli devlet memurları veya paşalar tarafından, terbiye edilmiş, okumuş güzel kızlar padişaha takdim edildiği gibi, ayrıca ününü duydukları güzel c

evlenmiş bir câriye sadrazamından istemişti. Padışahların oda-
kârı bu husus, onların eserlerinde mevzu bahis edilmişse de, bu bilgi-
den dikkatle incelenmesi icabeder. Osmanlı yazarlarının ise, dinî bir
nedenle itihâsle saygı göstermeleri bu hususu teyid etmektedir.

Osmanlı padişahları şer'i hükümlere göre câriyeler arasında
doğru bir nikâhsız olarak münasebette bulunabilirdi. Bu câriyelerden
doğru biri eğer hamile kalır ve çocuk doğurursa, ikbâl ve kadın
adını alırdı. Yine bu câriyelerden ilk erkek çocuğu doğuran, baş-
ta ayırdı. Bu hususa bütün Osmanlı padişahları itihâsle ri-
yet etmişlerdir.

Kadın efendi diye hitâb edilen ikbâllere, Osmanlı harem tarihini-
de Sultan II. Mustafa devrinde başlanmıştır. Bu ilk ikbâlin adı,
Şirin Fatma Hanumdur. Bu yüzyılda önem kazanan ikbâller, XIX.
yüzyılda haremde en nüfuzlu kadınları olmuşlardır. Padişahlar da ik-
bâlleri için, bilhassa son devirlerde, Dolmabahçe, Çırağan ve Yıldız
Saraylarında hususî olarak ikbâl daireleri yaptırmışlardır.

Osmanlı padişahlarının nikâhla aldıkları kadınları, haremde ka-
dın efendileri olarak idiler. Bunlar ikbâllerden ayrı idiler. İmparatorluğun
son devirlerinde oldukça serbest olan kadın - efendiler padişah-
ların için alarak Sancak Beyliğinde bulunan oğullarının yanına gi-
dirdiler. İmparatorlukta padişahların nikâh ve düğün yaparak ev-
lenmeleri Fatih Sultan Mehmed zamanında başlamıştır. Kadınlarıyla
işlerine gelince, bunlar arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları önle-
mek için nöbet usulünü ihdâs etmişlerdir. Ancak, padişahların
bazan çocuk yaşta, bazan da zayıf karakterli olarak Osmanlı tahtına
oturmaları, bilhassa haremde başkadın efendiye büyük bir yetki ve
nüfuz imkânı sağlamış, böylece XVII. yüzyıl Osmanlı sarayında kadın-
lar saltanatı ortaya çıkmıştır. Kanunî Sultan Süleyman zamanında
başlayan kadınlar saltanatı, Sultan I. Mustafa, IV. Murad ve sonraki
padişahlar zamanında büsbütün artmıştır. Sarayda kadınefendilere
ayrı ayrı daireler tahsis edilir, onlara önemli miktarda maaş ve öde-
nek bağlanırdı.

Bu arada valide sultanların da Osmanlı Sarayındaki mümtaz
mekân ve ehemmiyetlerinden bahsetmek gerekir. Yavuz Sultan Selim

zamanından itibaren «Sultan» adını almaya başlayan padişah anneleri, Osmanlı haremının padişahıktan sonra en yüksek mevkii olan Vâlide Sultanlık pâyesini alırlardı. Sarayda, padişah oğlunun saltanatında çok mühim roller oynayan vâlide sultanlar, oğullarının vefatı üzerine muhteşem bir törenle (vâlide alayı) Eski Saraya nakledilirdi.

Bu arada padişah kızlarının da Osmanlı haremindeki mühim mevkiinden bahsetmek gerekir. Osmanlı hanım sultanları adını alan padişah kızlarının doğumunda muhteşem törenler yapılırdı. Daha sonra husûsi bir dairede bir dadı nezaretinde büyüyen Sultan Hanımlar, iyi bir şekilde okutulur ve terbiye edilirdi. Evlenme çağına gelince de vezir, paşa, kaptan paşa veya beylerle nikâhlanırlardı. Padişahlar da kızları veya kızkardeşleri için çok muhteşem düğün törenleri icra ederlerdi. Sultan hanımlarla evlenen bu gibi kimselere damad, enişte, güveyi adı verilirdi. Sultan hanımlarla evlenen kimseler, başka bir kadınla evlenemezdi. Ayrıca, hânedân mensubu olarak Sultan Hanıma, padişahın kızı ile kocasını boşama hakkı tanınmıştı.

Haremden yaşayan padişah ve diğer harem mensuplarının sarayda muhtelif eğlence ve meclislerle, bu kapalı hayatlarına bir çeşni kattıkları muhakkaktır. Bu eğlencelerden halvet başta gelirdi. Halvet, haremden yaşayan kadınların sarayın bahçelerinde, mesirelerde serbestçe gezip eğlenmelerinden ibaretti. Kapalı havalarda padişah bizzat kendi dairesinde halvet yapardı ve buna kapalı halvet adı verilirdi. Bahar ve yaz aylarında harem halkı has bahçe ve saray dışındaki gezi yerlerine kalabalık bir halde gezi tertip ederlerdi. Bu mutâd bir gezi idi ve adına beylik gezintileri denirdi.

Şiire ve mûsikiye hususî bir alâka gösteren Osmanlı padişahları haremden devamlı olarak bir saz heyeti ve hânende takımını hazır bulundurmuşlardır. Kapalı bir çevre olan haremden bilhassa sazlı eğlencelere çok önem verilirdi. Türk san'at mûsikimizi milli bir seviyeye çıkaran ve ona en güzel renkleri katan mûsikî ustalarımızın, Osmanlı Sarayında bu saz ve hânende takımları arasında yetişmeleri, verdikleri fevkalâde eserler hâlen san'at ruhumuzu milli mâzimize bağlamaları, aynı zamanda bir eğitim müessesesi olarak Osmanlı Sarayının ehemmiyetini ortaya koymaktadır. XIX. yüzyılda ise Dolma-bahçe Sarayı'nda batı usulünde sazlar ve eğlenceler (meselâ tiyatro) görülmeye başlanmıştır. Mûsikinin yanısıra haremden orta oyunları, meddah, karagöz temsillerinin de yer aldığı görülmektedir. Osmanlı hareminden zekâyâ dayanan oyunlar arasında dama, domino ve santıraç önemli bir yer işgal etmiştir.

Haremden yapılan merasimler arasında başlı başına bir hâdiseler olan Cuma selâmı ile Nevruz tebriki, kandiller, süre alayının görüldüğü, Ramazan ayı merasimleri ve kadir gecesi, bayram tebrikleri başlıcalarındandır.

Osmanlı sarayı çok, güçlü ve cihanşümûl bir imparatorluğun idare merkezi olması hasebiyle, bilhassa padişahlar ve hanedan mensupları tarafından, idaresi, dışarı ile teması ve iç âhengi hususunda, kayıtsız şartsız bir dikkat ve itina ile muhafaza edilmiştir. Saraya giriş-çıkış çok sıkı bir kontrol ile sağlandığı gibi, harem giriş-çıkışı da aynı şekilde sıkı bir kontrole tâbi idi.

Osmanlı saray halkının İstanbul halkı ile çok nazik bir ilişkisi vardı. Mahremiyetin edebine son derece riayet eden hanedan mensupları da, bu nazik ilişki üzerinde titizlikle durmuşlardır. Bilhassa Avrupa devletleri ile yakın temasa geçip onların iç işlerini ve özellikle saray hayatlarını türlü vesilelerle yakinen öğrenen Osmanlı padişahları, kadınların karıştığı veya karışabileceği her türlü entrikayı, kendi saraylarına sokmamaya son derece gayret göstermişlerdir. Böylece, haremi bir nevi yasak şehir siyasetine bürümeyi başarmışlardır. Bunda millî geleneklerin yararı da daha ağır bir şekilde dinî hükümlerin tesiri de çok etkili olmuştur.

Haremden vazife verilen kimselerin gayet güvenilir, sır saklar ve ketum olmalarına çok önem verilmiştir. Haremin iç işlerini tanzim edenlerle, dışarı ile teması sağlayanların bizzat padişah tarafından seçilmesi bu hususun başlıca delilidir. Ayrıca kendilerine havale edilen görevi suistimal edenler de şiddetle cezalandırılmışlardır. Server ve tahkimî ile birlikte, haremde taşra ile olan ilişkilerinde, İstanbul halkının ülfetini ihlâl ettiği için Sultan III. Murad tarafından azledilmiş ve cezalandırılmıştır. Yine bunun gibi görevini suistimal eden Recep Paşa da idam edilmiştir.

Bunlar aslında müstesnâ hâdiselerdir ve yukarıda izah edildiği gibi, padişahların sıkı takipleri ve hanedanlarına olan bağlılıkları dolayısıyla, imparatorluğu aşırı derecede huzursuz kılacak bu gibi çirkin hâdiselere meydan verilmemiştir.

Bibliyografya :

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı devletinin saray teşkilâtı* (Ankara, 1945); Çağatay Uluçay, *Harem II* (Ankara, 1971). Bu iki eser Osmanlı sarayını ve haremını çok geniş bir şekilde tanıtan müstakil eserlerdir; Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü* (İstanbul, 1953), II, 279 - 280, mad. *Kızlar ağası*; *Türk Ansiklopedisi*, madd. *Harem*, *Harem ağası*, XVIII, 488 - 489.

KOCA İSTANBUL

Ramazan Şerh 1938

Şaşaalı kuyularından,
Martılar da feryat ediyor.
Hayret...!

Kuşların rahatsız olduğu,
İnsanları rahatsız etmeyen kuyular.
Anadoludan bir ses!
Koca İstanbul.

Uzaklardan büyük görülen,
Yaldızlıca küçülen şehir.
Fakirin ezilip kaybolduğu,
Zenginin tabahlalığına kend.
Bir yanda Bebek, bir yanda Etiler,
İşte sana Talasim...
İmparatorluklar kucaklayan bellet,
Şimdi yorgun!
Bunalımlar içinde karışık, diktik,
Başka başka ellerde.

İLK TÜRK - ARAP (İSLÂM) MÜNASEBETLERİ

Hasan Oflaz ÖZDEN

«Türkler size dokunmadıkça
siz de onlara dokunmayınız.»

Hz. Muhammed

Hz. Muhammed'in, Mekke'den Medine'ye hicret etmesi ile başlan İslâmiyet'in yayılması, Hülefâ-i Raşidin devirlerinde de ahenkli bir şekilde sürdürülmüş, batıda Akdeniz kıyılarına ve Afrika kıtasına, kuzeyde ise Irak ve İran topraklarına dayanmıştır. Kadisiye ve Nihavend savaşlarından sonra İran'ı tamamen ellerine geçiren Müslümanlar, İran'ın kuzeydoğu hudutlarında yaşamakta olan Türklerle temasa geçtiler.

Aslında Türk - Arap münasebetleri İslâmiyet'in ortaya çıkışından daha önce başlamıştır. Bu ilk münasebetlerde, Arap âlemi ile Türkler arasında geniş bir coğrafi sahaya yayılmış olan Sâsânî İmparatorluğu'nun rolü olmuştur. İlk Türk - Arap münasebetlerinin yankılarını Câhiliye Devri Arap şairlerinden Hassan b. Hanzala, Nabiga el-Zübyani, Avş b. Hacar ve Şammah b. Zîrar'ın yazdıkları şiirlerinde, Türkler'in bilhassa askerî hususiyetlerini görmekteyiz. Câhiliye Devri şairlerinin Türkler hakkındaki bu beyitlerini ve Arap'ların bu husustaki hissiyatını takdir eden Hz. Muhammed bir Hadis-i Şerif'inde şöyle buyurmuştur :

ONÜÇ

«Türkler size dokunmadıkça siz de onlara dokunmayınız»

VIII. yüzyılda Hazar, Kafkaslar ve Mâverânnahr'ı içine alan Batı Türkistan bölgesinde başlıca şu Türk boyları bulunuyordu. Hazarlar, Kara - Hitaylar, Türkesler, Budaklar ve Karluklar. Bu bölgenin en önemli yerleşme ve ticaret merkezleri ise, Buhârâ, Nemerkaud, Kışık, Baykent, Belh, Merv, Talakan, Paryab, Nişabur, Fergana, Sogd ve Büstür.

VII. yüzyılın ikinci yarısında, 681 yılında Orta Asya'da First Kagan (Kutluk Han) Gök - Türk Devleti'ni kurmuştu. Yeni Türk Devleti'nin II. Hakam Kapagan Han (691 - 710) bazı Türk boylarını Türkesleri ve Karluklar'ı egemenliği altına aldığı sırada, Kutluk Han'ın oğlu Kul - Tigin'i de 698 yılında Maveraunnahr'a gönderdi. Burada yerleşmiş olan Karluklar, Müslüman - Arapların geçişine karşı İran ülkesinin en yakın komşuları oldukları için, önce Türk kavimlerinden önce İslâmiyetle temasa geçmek istemişlerdi. Taberi 119 (737) yılında Amu - Derya'nın yukarı kısmında, Toharistan'da bir Karlık Yabgu'sundan bahseder.

Türkler ile Müslüman - Araplar arasındaki yakın askeri temaslar iki safhada incelenmek mümkündür. İlk askeri temasları Halife Ömer zamanında (634 - 644) İran'ın zaptından sonra vukua gelmiştir (62 yılında Nihavend savaşını kazanan İslâm ordularına Horasan ve Felemenk yolu açılmış bulunuyordu. Bu bölgedeki İslâm ordularının komutanı olan Abdullah b. Amir'in öncü birliklerinin komutanı olan Ahnef b. Kays, Sâsânî Hükümdarı III. Yazducerd'i yakalamak üzere Merv şehrine yürümüştür. Türkler'in hâkim bulunduğu Ceyhun ırmağının ötesine kaçan Yazducerd, Ahnef b. Kays'tan kurtulmak için Türkler'e sığınmıştı. Bu hadise ile, ilk Türk - Arap (İslâm) askeri temasları başlamış oluyordu. Ceyhun ırmağının batısında bulunan Belh, Nişâbûr ve Toharistan'ı ellerine geçiren İslâm orduları Ceyhun ırmağına dayandılar. Yazducerd Türk hakanından ve Fergana ile Sogd ahâlisinden yardım istedi. Mevdana getirilen müttefik kuvvetler İslâm Ordularından Belh'i kurtardılar ve Merv el - Rusî kadar ilerlediler ise de, zor durumda kalan Ahnef b. Kays bir harp hilesi ile bu müttefik kuvvetleri geri çekilmeye mecbur etti. Daha sonra Halife Ömer, Ceyhun'a kadar ilerlemiş olan Ahnef b. Kays'a gönderdiği mektupta «Sakin ha, Ceyhun nehrinin öte tarafına tevâvüz etmeyiniz!» diye emir buyurdu. Bundan da anlaşılıyor ki Kays Muhammed kadar, onun halifesi de Ceyhun'un ilerisinde yaşamıyordu.

Türkler'e karşı temkinli davranılması gerektiğini ciddiyetle idrâk etmektedir.

Türkler ile Müslüman - Araplar arasında cereyan eden ilk askeri temasların ikinci safhası daha geniş bir şekilde Emevîler zamanında olmuştur. Basra Valisi Abdullah b. Amlr, Abdurrahman b. Samure'yi 43 (663 - 664) yılında Siceistan'ın fethine memur etti. Abdurrahman, Abdullah b. Hazım ile birlikte başta Kabul olmak üzere Belh, Büst ve diğer bazı şehirleri fethettiler. Yine aynı yıl içinde Sind'in fethine gönderilen Abdullah b. Sevvar el - Abdî bu bölgede Türkler ile yaptığı savaşı kaybedince, azledilerek yerine Mühellep b. Ebl Sura tayin edildi. 44 (664 - 665) yılında Türkler ile yaptığı savaşı kaybeden Mühellep, bu bölgede İslâm hâkimiyetini yerleştirmeye başlamıştı.

54 (674) yılında Horasan valisi Tagmedil b. Ebeydullah b. Ziyad, Ceyhun'u geçerek Buhârâ üzerine yürüdü. Bundan önce önemli ticaret şehri olan Baykent'i ele geçirdi. Buhârâ hükümdarı Kabac Hatun ağır vergiler karşılığında Ebeydullah'dan sulh istemek zorunda kalmıştı. Yapılan anlaşmaya göre, Ebeydullah, Buhârâ'dan 2.000 kadar muharip Türk alarak Basra'ya döndü.

Irak Genel Valisi Harcaz tarafından 86 (705) yılında Aşağı Toharistan'ın fethine memur edilen Kuteybe b. Müslim'e kadar birçok Arap valileri Buhârâ'ya saldırmışlar ise de fethine muvaffak olamamışlardır.

Kuteybe, Buhârâ'ya karşı ancak 90 (709) yılında harekete geçmiştir. Bunun üzerine Türkler ve Sogd'lardan meydana gelen büyük bir ordu Kuteybe'nin üzerine yürüdü. İki ordu arasında kalan Kuteybe, ümitsizliğe kapılmadan gayet soğukkanlı bir şekilde, gelen kuvvetleri mağlup etti. Buhârâ komutanı Buhar - Hudat, Kuteybe ile ağır vergiler karşılığında sulh yapmak zorunda kaldı. Şehrin yarısı Araplar'a tahsis edildi. Böylece 90 (709) yılında Buhârâ kesin olarak Müslümanlar'ın eline geçmiş oldu.

Kuteybe zamanında büyük hız kazanan Arap fetih harekâtı, hızla devam etmekte idi ve sıra Semerkant'a gelmişti. Semerkant hükümdarı Tarhun (Tarhan) Buhârâ'nın âkibetine düşmemek için, bazı şartlar karşılığında Arap hâkimiyetini tanıyacağını Kuteybe'ye bildirdi. Tarhun'un bu tutumu kendisine karşı bir isyanın patlak vermesine sebep oldu. İsyân sonucu Tarhun öldürüldü ve yerine 90 (709) yılında Gurek b. İhsid getirildi.

Semerkant'ın tam olarak fethedilemeyeişi Araplar için Maveraünnehr'de bir tehlike idi. Kuteybe, bu sefer kardeşi Abdurrahman komutasındaki 20.000 kişilik öncü kuvvetlerini Semerkant'ın dikkatini başka tarafa çekmek için başka bir yöne gönderip, esas kuvvetleri kendisi Semerkant'a karşı hücumla geçti. Fakat Gurek, casusları vasıtasıyla durumu öğrenmişti. Bunun üzerine iki ordu Buhârâ ile Semerkant arasındaki Arblıcan denilen yerde karşılaştı. Gurek, Arap kuvvetleri karşısında tutunamadı. Bu sırada Abdurrahman komutasındaki Arap öncü kuvvetleri Semerkant'a girmişti. Gurek, Semerkant surlarının gerisinde savunma hazırlıklarını sürdürerek, ordularından yardım beklerken, Kuteybe Arap, Harzemli, Buhârâlı ve Ferganâlı birliklerden mürekkep ana kuvvetleri ile şehri muhasara etti. Ancak kuşatmayı önleyemeyen Gurek, 3.000 köle ve vergi vermen kabul ederek Arap hâkimiyetini tanımış oluyordu (710).

Daha önce uzun zaman Kuteybe'nin yanında bulunan ve menen gittiği Belh'ten, Cenubi Türkistan'a kaçarak orada, Belh, Meriut, Rud, Tâlâkân, Faryâp, Nektâriye Müslümanlara karşı müstevken müdafaaya teşvik eden Hakk, Abdurrahman komandasındaki Arap orduları tarafından yakalandı ve Haccac'ın emri ile öldürüldü. Adı geçen şehirler 710 yılında Arap hâkimiyetini tanıdı.

Bilindiği gibi bu fetihler esnasında Kuteybe'nin en büyük destekçisi Irak Ghel Valisi Haccac b. Yusuf idi. Onun Şevval 95 (Hicri 714) yılında ölümü, Kuteybe için büyük bir kayıp ve son oldu.

Halife Velid'in (705 - 715) emri üzerine Kuteybe, Fergana'yı ve Fergana ile Kâşgâr arasındaki ticaret yolunu ele geçirmeye girişti. Bu esnada Halife Velid ölmüş yerine Süleyman geçmişti. Bunun üzerine Kuteybe'nin isyan etmesi ve sonunda öldürülmesi Arap (İslâm) fütuhâtı bakımından son derece önemli bir dönüm noktası sayılır.

Artık Arap fütuhâtı eskisi gibi etkili olamıyordu. Bunun sebeplerini şöyle sıralıyabiliriz: Kuteybe'nin ölümü, Çin'in bu bölgelerdeki nüfuz tesisine çalışması, Mahalli Beylerin Arap hâkimiyetinden kurtulmak istemeleri ve Yeni Arap vâllilerinin zaafı vb.

Halife Süleyman'ın (715 - 717) Horasan Valiliğine atadığı Yeni b. Mühellep, Dhihistan hâkimi Türk Su - lu mağlup etmesine rağmen burada Arap hâkimiyetini kuramadı.

Doğudaki komşusu Çin'e karşı bir harekâta girişemeyen Türk Hakanı Su - lu, batıdaki siyasi gelişmeleri kendi menfaatine uygun bulmuş olacak ki bu yöreye teveccüh etti. Maveraünnehr'deki yer

prenslerle anlaşarak 102 (720 - 721) yılında Kursul kumandasındaki askeri birliklerini Semerkant'a gönderdi. Fakat Semerkant'taki Arap garnizonunun kuvvetli karşısında birşey yapamadı.

Daha sonra Horasan Valisi olan Ba'ld b. Abdülaziz Türklere karşı bazı muvaffakiyetler kazandı ise de sonunda ağır bir hezime uğradı.

Horasan Valilerinin sık sık değişmesi Arap fütuhatının aleyhine neticeler doğuruyordu. Abdülaziz'den sonra Horasan Valisi olan Müslim, 105 (723 - 724) yılında Taşkent'i muhasara sırasında Türkes Hakanı'nın üzerine geldiğini haber alınca ric'ate mecbur oldu. «Yevn el-Atş» denilen yerde geçen muharebede Araplar ağır kayıplar vererek Hocend'e çekildiler. Arapların bu yenilgisi üzerine Türkler, Ma veraünnehr'de daha tesirli olmaya başladılar.

Esed b. Abdullah el - Kesri, valiliği sırasında Foharistan'ın güney taraflarına bazı akınlar tertip etti ise de, başarı kazanamadı. 107 (726 - 727) yılında Huttel'e yaptığı seferde Türkesler tarafından mağlup edildi.

109 (727 - 728) yılında Horasan Valisi olan Eşres b. Abdullah el - Sulemi'nin, şiddete bas turnması, Müslüman olanlardan vergi alınmayacak ve Araplar'ın aynı haklara sahip olunacak gibi vaadleri, Mevali'nin Araplar'a karşı Türkler ile birleşmesine sebep olmuştur. Çünkü Şamşarâ, Buhârâ ve Semerkant Türklerinden alınmayan ağır Cizye sonucu telaşa düşmüştü. Gerçi birçok Türk Müslüman oldu, ama cizye alınması tekrar başlayınca Türkler'in isyanları gittikçe artıyordu.

Amül yakınında Ceyhun sâhilinde Türkler ile karşılaşan Eşres, ağır kayıplar vererek nehri geçti ve Baykent'e geldi. Burada da su yollarının Türkler tarafından tutulması Araplar'ı güç duruma düşürdü; Arapları bu durumdan Haris b. Sureye kurtardı.

Halife tarafından Cüneyd b. Abdurrahman el - Murri kumandasında gönderilen yardımcı kuvvetler, 111 (729) yılında Buhârâ'yı tekrar Arap hâkimiyetine aldı. Yeni Vall Cüneyd, 112 (730) yılında isyanları bastırmakla uğraşırken aynı yıl içinde Semerkant, Türkes Hakanı tarafından muhasara edildi. Arap Garnizonu Kumandanı Savra b. Hurr Cüneyd'den yardım istedi. Yardıma gelirken, harp sahasındaki çalıları ateşe veren Türkler, Cüneyd'i güç durumda bıraktı. Bu sefer Cüneyd Savra'dan yardım istemek zorunda kaldı. Türkler Savra ile mücadele ederken, Cüneyd Semerkant'a girdi. Bunun üzerine Türkler Buhârâ'ya saldırdılar; Cüneyd hemen Buhârâ'nın

yardımına gitti ve ertesi yıl Ramazan 113 (Kasım - Aralık 731) yılında, Türkes Hakanı'nı çekilmeye mecbur bıraktı.

Yeni Vali Esed b. Abdullah 117 (735) yılında Huttel üzerine yürüdü ise de Türkes Hakanı'nın yardıma gelmesi ile canını zor kurtardı. Türkes Hakanı doğu Toharistan'daki Karluk Yabgusu'ndan aldığı yardım ile Esed'i kış olmasına rağmen kovaladı. 10 Zilheccce 118 (19 Aralık 736) yılında Esed ile karşılaşan Türkes Hakanı Su-lu ile bir şekilde mağlup oldu. Memleketine dönen Su-lu, Baga Tarkan (Kursul) tarafından öldürüldü.

Emevî Hanedanı'nın son Horasan Valisi Nasr b. Seyyad merkezini Belh'den Merv'e nakletti. Katan b. Kuteybe'yi doğusundaki garnizonların kumandanlığına getirdi. Böylece Buhâr ve Kiş'de çıkacak herhangi bir isyanı önceden önlemiş oluyor. Kendisi de 122 (740) yılında Şaş'a yürüdü. Karşısına çıkan Kursul'u mağlup ederek öldürdü.

Batı Türkistan'da Arap fütuhât hareketinin zayıflamasının bir başka mühim sebebi de, Abbâsî Vâtilâlinin patlak vermesidir.

Bir asır kadar devam eden ilk Türk - Arap (İslâm) münasebetleri, Araplar'ın Tibetlilere yaptıkları anlaşmaya rağmen Türkler, Müverâünnehr ve Toharistan'da varlıklarını koruyabilmişlerdir. Araplık siyâsetini izleyen Emevîler zamanında, Araplar Türkler'e kısmen de olsa Müslümanlığı kabul etmiş olmalarına rağmen daima yukarıdan bakmışlardır. Hatta Horasan Valisi Kuteybe b. Müslim zamanı tam bir zulüm ve tenkil ile özetlenebilir. İşte bu yüzden ki, Emevîler zamanında Araplar, Türkler'e karşı kesin bir başarı sağlayamamışlar. Sağlamışlar ise de bunu uzun müddet koruyamamışlardır.

Ancak, Emevîler aleyhine Şuûbiye Harekâtı oluşmaya başladıktan sonradır ki, Türkler'in İslâm Dini'ne karşı sevgisi ve yakınlaşması başlayacak, daha sonra da uzun müddet İslâm Dini'ne hizmet edecek ve ayrıca eksiksiz bir şekilde savunuculuğunu ve öncülüğünü başarı ile yapacaktır.

Bibliyografya :

Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler* (İstanbul, 1976), s. 3-32; Bahriye Üçok, *Emevîler - Abbâsîler* (Ankara, 1968), s. 52-54; Zekeriya Kitapçı, *Bugünkü Türk ve İslâm şehri Buhârâ'da İslâmî yetin yayılışı ve yerleşmesi*, *Millî Kültür* (Ankara, 1977), sayı 2, sh. 50-59; *İslâm Ansiklopedisi*, Mad. Kuteybe, VI, 1051-1053; *İslâm Ansiklopedisi*, mad. Karluklar, VI, 351-352; *İslâm Ansiklopedisi*, mad. Buhârâ, II, 761-771.

—Velâdet-i Peygamberiyye kandili münâsebetiyle—

Beşerîyyet nâmınla olur, eşref-i mahlûkât;
Sen gelmesen hayat yoktu, yoktu hattâ hakikât!
Boş idi senden evvel, hayat ruhsuz, eşyâ ruhsuz;
Açtın onlara ufku, insanlık idi ufuksuz.

Bekliyordu hasret ile ins ü cin, ay ve güneş,
Rabb-ı Celîl azîz etti, etmedi sana başka es.
Nûrun sana verdi Hüdâ, dedi: Habîbim Ahmed!
Resûlümsün, nûrunla sen ol «âlemlere rahmed»!
Kadem bastın âleme, aydınla mîşâî anber;
Sensin ancak yâ Resûlullah sen-i Peygamber!

Risâletle geçen ömrün hep ümmetine verdin,
Dâvet-i İlâhî'de Ümmetî! Ümmetî! derdin.
Unutmadan iktimetin nefsin unuttunsa bile;
Kuşatın âlemleri envâr-ı Risâletinle.

O nûrların halkasına bizleri de alır mı?
Yakarışlar, yalvarışlar dergâhına varır mı?
Günahkârız, şefaât-ı Ahmedine muhtâcız,
Bak! Sıra sıra olduk yoluna bir sürü âciz!
Fitne, fesât ve yalan azgınlaştı, harman harman.
Kıramadık, çemberleri... Küfrün elinde fermân!
Kölesiyiz nûrunun, ver bize bir demet ışıık!
Sünnetin yayıp, ruhlara dikelim hep sarmaşık.
Fethedelim âlemi, nefes ver mu'cizen'den!
Direktifler gönder bize hayât-ı Vecizenden!

Devrânı gönder bize yâ Resûl çünkü Habîbsin!
Kurtar bizi yâ Resûl küfr ü belâdan Tabîbsin!

11 R. evvel 1397

Doğuşu ve maksadı :

Ortak pazarın kemmiyet ve ehemmiyeti hakkında manâsı itibarıyla gereken hükmü verebilmemiz için her şeyden önce calib-i dikkat bulduğumuz bir yazıyı hiçbir yerinde eksiltme yada ekleme yapmadan aynen ve takdim etmekte faide mülâhaza ediyoruz. Bu yazı, Ankara'da basılmakta olan «Avrupa» mecmuasının 18. nci sayısının «Yorum» adındaki başyazısının kendisidir. Mecmuanın Umumî Neşriyat Müdürlüğünü yapmakta olan Gian Paolon Papa mezkûr yazısında şöyle diyor.

«20 yıl, bir delikanlının ya da genç bir ağacın yaşı olabilir. Tarih sürecinde ise 20 yılın hiç bir önemi yoktur.

Ortak Pazar'ın kuruluş antlaşmasının imza tarihi olan 25 Mart 1957 den bu yana geçen yirmi yıl, bu çerçevede değerlendirmek gerekiyor.

Birkaç politikacının övüştüğü gibi, artık 250 milyon kişinin günlük yaşantısının bir bölümü olmuştur. Bir zamanlar, dünya halklarının büyük bölümünü acı dolu uzun yıllara sürükleyen kanlı savaşların Avrupa'sında, artık insanlar, market pazarlar, serbest dolaşımdan yararlanabilmektedir.

Geçmişte, Alman ve Fransız ihtirasının kurbanı olan Alsace ya da Saarre gibi bölgeler, Avrupa'nın refah bölgeleri olmuşlardır. Nazizm ve faşizm kenarda kalırken, demokratik siyasal güçler, ülkelere göre değişik eğilimleri doğrultusunda yayılarak, sınırları da aşacak şekilde güçlü ilişkiler kurmuşlardır. Bu güçler, doğrudan oy verme yoluyla, Avrupa Parlamentosu'nu seçmeye hazırlanmaktadırlar.

Burada bazı sorular akla geliyor :

Avrupa topluluğu başlı başına bir başarı mıdır? Elde edilen sonuçlar olumlu mudur? Neden her bir ülke, kişiliğini ve toplum biçimini kendisi gerçekleştirerek yalnız başına hareket etmesin?

Bu soruların cevabını başka sorularda aramak gerekir. Büyük siyasal ve ekonomik güçlerin egemenliği altındaki bir toplumda, başka seçenek var mıdır? Biz Avrupa'lılar siyasal ve ekonomik açıdan, sanki bir salâm gibi dilimlere bölünerek yutulmak mı istiyoruz? Yeni bir toplum biçimi oluşturmak için birleşerek, kültürel insancıl, siyasal ve ekonomik değerleri bir araya getiremez miyiz?

Şurası gerçek ki; yoksul ülkelere açık, bağımsız, liberal ve ilerici bir Avrupa, kutuplaşma eğilimindeki bir dünyayı rahatsız edebilir. Ancak burada, Avrupa'lıların kabul etmesi gereken bir meydan okuma söz konusudur. Belki de birleşmiş bir Avrupa, dünyamızın denge, barış ve gelişme unsuru olacaktır.

Avrupa'nın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan siyasal girişimdeki çıkış noktasının Ortak Pazar olup olmadığı, belki ancak yirmi yıl sonra anlaşılabilir. Ya da yalnızca ekonomik bunalım, yurttaşlarının uzağı görememesi veya Doğu ve Batı'daki büyük komşularının ihtirasları nedeniyle, yıkılan kumdan bir şato olduğu ortaya çıkacaktır.»

Evet, yoruma yorumla mukabele etmeyi zait addediyoruz. Zira yazının maksadı ve mahiyeti sarıh ve vazih bir şekilde müşahade edilmektedir. Yine aynı mecmuanın «AET 20 yaşında» başlığı altındaki şu ifadelerle de göz atalım :

«25 Mart günü, Avrupa Topluluğu, Roma Antlaşmalarının imzalanışının yirminci yıldönümünü kutlayacak... Bu yıl dönümü, sadece geriye bakarak, çekilen güçlükler sonucu neyin başarıldığını hatırlamaya yarayacaktır.

Aynı zamanda, oy verme hakkına sahip tüm topluluk yurttaşlarının, Avrupa Parlamentosu'nun seçimi için doğrudan oy verecekleri güne, ileriye yönelik bakışları da, 30. nci yıldönümünde özel bir anlam taşımaktadır. 1987 yılında yapılacak olan bu seçimler, ortak amaçları belirlemekte yararlı olacak ve topluluğun ileride izleyeceği politikanın tesbitinde katkıda bulunacaktır.»

Yazıda böyle bir girizgah yapıldıktan sonra şu tesbiti görebiliyoruz : «Yalnız politikacılar ve resmî kişiler değil, işverenler, sendikacılar ve daha bir çokları, üye ülkelerden çağrılarak artık ortak konular haline gelmiş olan sorunları çözümlemek üzere bir araya getirildiler. Monnet'in «Biz yalnız devletleri bir araya getirmiyoruz, halkları birleştiriyoruz» sözü gerçekleşme yönündeydi.»

Bilhassa tanzimattan bu yana sürdürülen şuursuz politikanın neticesinde devşirdiğimiz acı meyvelerin, en çok farkında olmayarak bizi ızdıraplara gark eden, işte bu «Ortak Pazar» mes'elesidir. Yavaş yavaş, fakat çok darbeli...

Bir de İngiliz gizli belgelerine bakalım :

Türkler, Anadolu'nun büyük bir kısmına sahip olacaklar, fakat Avrupa'da hiçbir toprak sahibi olamayacaklardır. Türkler'e boğazlarda ve denizlerde hiçbir yer verilmeyecektir. Türkler'in manda yapılmasını istemem,

YIRMİBİR

nasıl olsa ilerde bizden ekonomik yardım isteyeceklerdir. Onları imparatorluğun bir parçası veya zaptedilmiş bir kolonisi telakkî etmeyelim. Bulgaristan veya Macaristan gibi telakkî edelim daha iyi olur (1).

Merhaleler :

İkinci Dünya Savaşı'nda yıkılan Avrupa, barış yollarını aramaya başladığı zaman, Amerika, savaşın galibi olarak kendini bu vazifeye mecbur etti. Yeni ve istikrarlı bir Avrupa için öncelikle siyasî menfaatlere de iktisadî işbirliklerine kapı açıldı. Ve ilk olarak İngiltere ile Fransız liderliğini yaptığı ve onyeddi Avrupa ülkesinin iştirakiyle Paris'te toplantı yapıldı. Bu toplantının neticesinde «İktisadî İşbirliğinin» ilk kademesiyle «Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı» (O.E.C.E.) adı altında bir teşekkül husule getirildi.

1947 yılında «Milletlerarası Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Antlaşması» ile Türkiye de bu teşekküle imzasını atmış oldu. 23 ülkenin iştirakiyle imzalanan bu antlaşma, gümrük perdelerini yırtmayı hedef telâkkî etmişti.

Ortak Pazar'ın temelindeki maksadın siyasî arzulardan kaynaklandığını ispatlayan en bariz misal : 1947 yılındaki «Avrupa Birliği hareketleri koordinasyon komitesi» dir. 1948 yılında yirmialtı Avrupa ülkesinin iştirakiyle Lahey Kongresi yapılarak «Avrupa Konseyi» kuruldu. Aynı yılda İngiltere, Belçika ve Hollanda'nın iştirakiyle «Benelux İktisadî İşbirliği Teşkilâtı» ihdas edilmiş oldu. Buna paralel olarak «Askerî Brüksel Paktı» ve A.B.D.'nin desteği ile 4 Nisan 1949'da «Kuzey Atlantik Paktı» (NATO) antlaşması imzalandı. A.B.D. Avrupa'yı böylece parsellerken, Rusya da kendi hissesini alacaktı. Federal Almanya Cumhuriyeti kurulurken Demokrat Alman Cumhuriyeti de Rusya'nın yardımı ile kuruluyordu...

Bu hareketten sonra «Avrupa Siyasî Birliğinin» zarureti daha keskin kazanıyordu. Ama bu iş her şeyden evvel «İktisadî Birliğin» sağlanmasıyla mümkün olacaktı. İlk olarak altı Avrupa ülkesi birleşerek kömür ve çelik gibi hammaddeleri belli şartlar muvacehesinde değerlendirmek üzere «Avrupa Kömür ve Çelik Birliği» kuruldu. Böylece 1958 yılında gerçekleştirmek üzere Ortak Pazar'da siyasî menfaatlere doğru ehemmiyetli adımlar atılmış oldu. Bu merhaleler istikametinde «Yeniden bir Avrupa durumu» idealindekiler muvaffak olmaya bu yollarla gitmişlerdir. «Kömür ve Çelik Birliğinin» ana hedeflerini sıralamak gerekirse şöyle bir tesbiti yapabiliriz :

«Ortak kuruluşların geliştirilmesi, millî ekonomilerin birleştirilmesi bir Ortak Pazar'ın kurulması, sosyal politikanın ahenkleşmesi (2).

Bu zeminlerin neticesinde «Ortak Pazar» kurulmuş oldu. Ortak Pazar'ın esas gayesi, bir Ortak Pazar kurulması ve üye devletlerin iktisadi siyasetlerinin tedricen birbirine yaklaştırılması yolu ile topluluğun içinde iktisadi faaliyetlerin ahenkli bir şekilde geliştirilmesi, devamlı ve istikrarlı bir iktisadi gelişme sağlanması, hayat seviyesinin süratle yükseltilmesi ve üye devletler arasındaki ilişkilerin daha da sıklaştırılması (3) şeklinde tespit ediliyor ve şu şartların sağlanması öngörülüyordu :

- 1 — Üye devletler arasında gümrük resimlerini ithalat ve ihracattaki miktar kısıtlamalarının ve buna benzer etki yapacak bütün tedbirlerin kaldırılması,
- 2 — Üçüncü devletlere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve ticaret politikasının tatbik edilmesi,
- 3 — Üye devletler arasında şahısların, hizmetlerin sermayelerin hareket serbestisini önleyen engellerin ortadan kaldırılması,
- 4 — Tarım alanında ortak bir siyasetin uygulanması,
- 5 — Ulaştırma mevzuunda ortak bir siyasetin tatbik edilmesi,
- 6 — Ortak Pazar içinde serbest bir rekabetin bozulmasını önleyecek bir rejimin kurulması,
- 7 — Üye devletlerin iktisadi politikalarının düzenlenmesi ve ödemeler bilançosundaki dengesizlikleri önleyecek tedbirlerin alınması,
- 8 — Ortak Pazar'ın arızasız işliyebilmesi için millî mevzuatların birliğinde yaklaştırılması,
- 9 — İşçilerin istihdam imkânlarını islah etmek ve hayat seviyelerini yükseltmek maksadıyla bir Avrupa sosyal fonu kurulması,
- 10 — Yeni kaynaklar yaratılması yolu ile topluluğun iktisadî gelişmesini kolaylaştıracak bir Avrupa Yatırım Bankasının kurulması,
- 11 — Topluluğun iktisadî ve sosyal gelişmelerini artırmak için deniz aşırı ülkelerin ve toprakların Avrupa iktisadî topluluğuna katılmasının te'min edilmesi (4).

Bu şartların te'mini için üye ülkelere oniki sene içerisinde geçiş müddetini vermiştir.

Avrupa iktisadî topluluğu 1970'in eşliğine adımını atarken dünyanın başta gelen ithalat ve ihracatçılarından biri olmuştur. Genişleyen içpazarı sayesinde dünya piyasasındaki rekabet gücü artmış ve dış pazarlara hakim olmaya başlamıştır. Rakamla ifade etmek gerekirse topluluğun 1970 yılındaki ticaret hacmi, dünya ihracat — ithalat hacminin (% 36-37,2) sine erişmiştir. Buna mukabil A.B.D. (% 13,7 — 15,5) Rusya (% 4,0 — 4,6) arasında kalmıştır (5).

Ortak Pazar ülkeleri bir an önce iktisadî bütünleşmeyi sağlamak Avrupa birliğini geciktiren engelleri yıkmak için topluluk üyelerinin devlet ve hükümet başkanlarının ilk «zirve toplantısı»nı 1969 yılında yapmışlardır. Fakat bu toplantıda önemli kararlar alınamadan temsilciler dağılmışlardır. İkinci zirve toplantısı topluluğa katılan üç yeni üye devleti dahil olmak üzere 19 Ekim 1972'de toplanmıştı. Toplantıya getirilen meseleler özellikle iktisadî ve siyasî bütünleşmeleri engelleyen meselelerin çözümü ile ilgili tedbirleri ihtiva ediyordu. Bunlar arasında Ortak Pazar müesseselerinin (Avrupa parlamentosu, Konsey, gibi) demokratik işleyişle çalışması, siyasî bir sekreterlik kurulması para birliği ve döviz kısıtlaması gibi önemli mevzular yer alıyordu (6). Bunlar zaman zaman sert tartışmalara zemin hazırlamış ve gerçekleşmesi için bir takım güçlükler meydana getirmişti. Ama getirilen bazı önlemler müvadehesinde engellerin büyük bir kısmı aşılmış ve «Avrupa birliği» için ehemmiyetli adımlar atılmıştır. Şimdi bu şartlar ve tarihî gelişmeler içerisinde Türkiye'nin tavrı ne olmuştur ve bugünkü durumu nedir? Biraz da ondan bahsedelim :

AET Hakkında Türkiye'nin Tutumu :

AET mevzuu günümüzde, iktisatçısını, bürokratını, teknokratını, kimi büyük nüfusa bütün cem'iyeti, haklı veya haksız, isnatlı veya isnatsız olarak meşgul eden ve onun üzerinde yorumlar döktüren bir mesele olmuştur. Zaman zaman cem'iyetimizle öze dönmeye davet eden, tâ başlangıçtan bu yana günümüze kadar çeşit çeşit hükümler ileri sürmüştür. Ama esasta üzerinde durulması gereken şey, bilhassa siyasi çevrede ve umumiyetle iktidarlarda hükümranlılığını sürdüren görüşlerin olduğudur. Bir politik arena haline gelen günümüz siyaset anlayışı içerisinde, yanlış, doğruyu ve müphem kalan mevzuları derinlemesine değerlendirmek ve mizana koymak zor bir mesele doğrusu...

Her gün tezatlarını tebarüz ettiren siyasîlerin (AET) hakkında beyan ettikleri görüşleri ile neye hizmet ettikleri açık bir şekilde görülmüş olmasına Binaenaleyh, Ortak Pazar meselesinin konuşulmasına başlandığı zamandan itibaren, bu hususta hiçbir görüş serdedemeyip mugalatalarla işleyen bir cem'iyet boyuna bocalayıp durmakta... çeşitli beyanlatları olduğu halde, herhangi bir teklif getirip de (AET) üzerinde te'sir icra edebilecek bir türlü cüret göstermiş değildir. Hattâ bu topluma (Cem'iyet demek hi caiz değil (AET) nedir diye sual sorsan kesin bir cevap almakta gerciken zorluk çekeriz. Zira bu hususta açık oturum (?) lar tertiplendiği ba

bu grubu temsilen oturuma iştirak eden şahıs : "... Ben bu hususta ke-
sin rakamlar veremem. Detaylı ma'lûmatım yoktur..." şeklinde ifadeler
kullanması neyi hatırlatmaz ki?...

Başka bir kitle de, sadece bu grubun karşısında olabilmek amacıyla
kurulmuş olup aynı paralelde yürüyen, fakat zaman zaman saf insanların,
haliyle dünkü tezatları içerisinde bocalamaya devam etmekte. Fakat neti-
cesini sonra göreceğimiz veçhile bir türlü muzafferiyet şuuruna eremeyen
bir düşüncenin sahibi : Sanki (AET)'nin resmî avukatlığına me'mur edil-
miş...

Bütün bunların yanında ta kuruluşundan bugüne kadar A.E.T. hakkın-
da kesin bir tavır takınan bir cemiyet, gayretlerin milli menfaatler uğru-
na istikamet kazanmasına itina gösteriyordu. O zamanlarda henüz belli
bir teşekkül haline gelmemesine rağmen bu cemiyetin görüşü şöyle ifa-
de ediliyordu :

«Türkiye'nin her şeyden önce içtimai bünyesi, dünya görüşü ve ta-
rihi seyir ve şuuru, Batı - Avrupa memleketleri ile aynı bir siyasî bünye
içerisinde birleşmesine manidir. Nüfus çoğunluğu maddî imkânlar arasın-
da dengesizlikler vardır. Böyle bir birleşme Türkiye'nin batı memleketler
camiası içinde eritilmesi marifetini taşır.

Diğer yandan Türkiye ile batı memleketleri arasında halen iktisadî se-
viye bakımından büyük farklar vardır. Dolayısıyla batı ile müşterek pazar,
Türkiye'nin batı memleketlerinin bir sömürgesi ve işçisi haline gelmesi
neticesini doğuracak mahiyettedir.

Müşterek pazar, mülkiyet edinmeyi serbest bırakmaya mecbur etti-
ğinden Türkiye'nin birçok müessese ve topraklarının gayr-i iktisadî mak-
satlarla, dünya hakimiyeti peşinde koşan büyük kapitalist çevreler tara-
fından satın alınması gerçekleşecek ve bu durum tasavvuru dahi gayr-i
kabil vahim neticeler doğurabilecektir,» (7) şeklinde milletin kürsüsün-
de ifade ediliyordu.

A.E.T.'ye girmemeye (tesbit edilen şartlar muvacehesinde) direnen ve
bunun zararlarını misallerle tebarüz ettiren bu teşekkül «...Konsey
üyelerinin oyları aşağıdaki emsallere göre hesaplanır. Almanya 4, Fransa
4, İtalya 4, Belçika 2, Hollanda 2, Lüksemburg 1, görülüyorki, konsey bü-
yük devletlerin hakimiyeti altındadır. Bugün için 200 milyonluk, yarın
protestanlar da girerse 400 milyonluk bir hristiyan kitlenin içerisinde 35
milyonluk Türkiye, konseyde bir üyelik bulunacak ve sadece büyüklerin
emirlerine ittila kesbedecek (8) şeklinde ifadesini açıklıyordu.

Zaman zaman sert tartışmalara kadar varan bu çeşit münakaşalardan sonra o zaman hükümrانlığını sürdüren zihniyet; böyle bir ortaklığı can görüyor ve açıklamalarında samimiyet olmamak kaydı şartıyla üyelğe karar alınmasına taraftar oluyordu.

Ama bu münakaşaların kolay kolay biteceğine ihtimal verilemez. Bu na rağmen her zaman milli menfaatlerin korunması için gereken müdeleyi vermekte güçlük çekmeyenler, tabii ki böyle zamanlarda da sahnede görüneceklerdi... İşte milli mefhumlara tercüman olan kelimeler: Türkiye'nin durumu...

*1 — Türkiye bugün (41) 36 milyon nüfusu ile 400 milyondan fazla olan âlemi arasında eritilmek isteniyor.

2 — Üç katlı bir ev olan A.E.T. en üst katında siyonist sermayedarlar, orta katında Avrupalılar, ve en alt katında da Türkiye, bütün bunların hizmetçisi durumuna getirilmiştir (9).

Evet bu münakaşalar arasında devrin hükümeti efkâr-ı umumiyeye izahatlarını şöyle yapıyordu. Bu maddeler o zamanın basınından aktarım:

★ 22 yıl dışınızı sorun. Ortak Pazar refah ve saadet getirir.

★ Aklına esen elini kolunu sallaya sallaya Roma'ya gidip istediğinizi alırsınız. Ortak Pazar, fakir fakat ihtiraslı bir ülkeyi üyelğe kabul etmiştir. Bu ülke Ortak Pazarın fakir kız kardeşi Türkiye'dir.

★ Şeftalinin kilosu kaç a ise Diyarbakır'da da aynı olacak.

★ 22 yıl sonra Türkiye Avrupa devletinin bir parçası olacak.

★ Zencilerin okula girişi, bizim Ortak Pazara girişimizden daha kolay olmamıştır.

★ Türkiye'nin Avrupalılığı artık resmen tescil edilmiştir (10).

Evet 22 yıl beklemeye hacet yok. Ama, istenenler hepsi gerçekleşmedi mi biyerde. Yani Avrupalı olurken biz Avrupanın sözünden dışarı çıkabilmişmiyiz, hangi cesaretle?... İstikametimiz ne oldu?...

Fakat şurası bir gerçektir ki, bilhassa 1969—1970'den sonra milli şuurun dirilişine doğru hızla atılan adımlar vesilesiyle bir an dikkatler ve görüşler biraz daha sarıh ve vazih bir durum arzelmeye başlamıştır. 1973 seçimlerinden sonra az üyesi ile dahi olsa iktidarda bulunabilmeyi başarmış olan «Milli kadro»nun ayak diremesi ile çalışmalar birçok mübet neticeleri takdim etmiştir. Herkes tarafından görülmüş ve müşahade edilmiştir ki bu hususta en açık ve kesin delil, yakın geçmişte, koalisyonun çatlamasına kadar tehlike arzemiş bulunan hararetli çalışmalardan sonra A.E.T. hakkında alınan kararlardır. Ve böylece ilk defa A.E.T. siz bir ithalat rejim listesini ilân etmiş olabilmemizdir. Ayrıca ithalatın büyük bir

kisminin, tek bakanlığın (Ticaret Bakanlığı) tekelinden kurtarıp, esasta iktisadi kalkınmanın kılavuzluğunu yapacak olan sanayi vekilliğine devredilmiş olmasıdır.

Böylece yeni rejimle; Sanayi vekilliğinin emri ile ithal edilebilecek ürünlerden birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz :

Sanayide kullanılan hayvanî katı yağlar, magnezyum klorur, taş kırma makineleri, dişçi tornası ve dişçiliğe ilişkin diğer aletler, gliserinli sular, granule alüminyum, 16 beygir gücünden 40 beygir gücüne kadar elektrik motorları, dinamit ateşleme manyetoları, motorlu kara taşıt araçları için pencere tertibatı ve cam kırıkları ile yağ pompası dişlileri...

Gerçekten bu durum milli sanayinin ehemmiyetli adımlarından biridir. Selahiyetli çevreler, böyle bir adımı şöyle değerlendirmektedir:

«Konuyu geniş bir perspektif içinde değerlendirmek gerekmektedir. Bazı malların ithalatında sanayi ve teknoloji bakanlığının müessir olması son derece tabiidir. Ancak 1977 ithalat rejiminin genel hükümler bölümünde yapılan değişiklik yeni yorumları getirmektedir. Bu değişikliğin ışığı altında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı düzenli stratejik önemi bulunan mallarda tek merci halindedir. Durum böyle olunca da Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın ekonomiyi yönlendirme mevzuunda önemli adım attığı ortaya çıkmaktadır» (11).

Evet, artık görüşler, fikirler ve düşünceler ne merkezde olursa olsun bu hakiki icraatı destekleyen ve te'yid etmeyenler için bilmem yorum yapmaya hacet var mı? Bugün bu hareketler adına lehimize işleyen çok şey vardır. Fakat bugün hükümetin iktisadî kanadını teşekkül ettiren ve selahiyet altına almış bulunan fikriyatın çalışmaları neticesinde şu açıklanmış yapabilmiş olmamız ne ile izah edilebilecektir?

«Yaptığımız çalışmalar neticesinde A.E.T.'nin önüne gidilecek ve Türkiye sizden şunları isteyecek, denecektir. Bu istenecek hususların intacı içinde bir takvim konacaktır orta yere, bu istenilenler o takvim içerisinde tahakkuk etmediği takdirde baştan tesbit edilmiş mukabil tedbirler tatbik mevkliline konacaktır» (12) şeklinde kesin ve kat'i tavrımızı tebarüz ettirebilmişiz.

Bugün böyle açıklamaları yaparken bu çeşit harekete sevkeden yegane müsebbib, A.E.T.'nin eskiden beri Türkiye'yi kendi potasında eritme politikasından başka birşey değildir. Öyle ki; «şimdiye kadar tek söz sahibi olan A.E.T.'nin, karşısında başa baş güreşebilecek bir sanayii bulmasından endişe duymaktadır» (13).

«1977 Ortak Pazar'ın Ankara'ya verdiği bir memorandum ile Türkiye'den A.E.T.'ye pamuk ipliği ihracatının kısıtlanmasını istemesi, dış rekabet baskılarının ilginç bir tezatıdır. A.E.T. Türkiye'nin Avrupa pazarlarına çok

ucuz fiyatlarla pamuk ipliği ihraç ettiğini öne sürmekte ve buna karşın müdahaleler alınmasını beklemektedir. Şüphesiz, Batı Avrupa'nın dış ticaret kabet alanında Türkiye'nin üstünlük sağlar duruma geldiği tek sanayide böylesine trajik bir tezata sürüklenmesi, bir yerde eşsiz bir tarih desidir de... Bunun esas maksadı, Türkiye'nin başka sanayi ürünlerini pazarlı maliyetlerde de olsa üretmeye çalışmasını istemeyen A.E.T.'nin yüksek maliyetli kendi dokuma sanayiini koruma mevzuundaki şiddetidir (14).

Evet, böylesine, aleyhimize tekâmül eden A.E.T. münasebetleri bugün lehimize doğru yön kazandığını müşahade ederken, bunu katarı sığdıramayanlar da elbetteki tezatlarını açıklamaktan içtensib etmeye başladılar.

Meselâ, iktisadi kalkınma Vakfı Genel Sekreteri Murat Savaş «Hükümet Ortaklarından birinin A.E.T. konusunda izlediği öfkeli, kararsız ve tartarsız politikanın ilişkilerimizi olumsuz yönde etkileyeceğinden ve ulusal çıkarlarımıza büyük zararlar vereceğinden korkuyoruz» (15) demesi gibi.

Beyanatlar hangi maksatla ve ne suretle yapılırsa yapılsın, samimiyetsiz düşünceler ve isabetsiz fikirler dahi ihdas edilse, bilinen bir gerçek varki, bugün Türkiye kendi şahsiyetine sarılabılmenin ve öze dönmenin adımını atması ve bunun en güzel misâlini serdetmiştir bile...

Şüphesiz bu muvaffakiyetin ve bu sırrın menşesinde haklı mücadele vardır. Nihâzde mühürü vardır, unutulmaz damgası vardır.

Temennimiz zaman lehimize deveran etsin ve başlangıcın semeresini tevliid etsin...

- (1) Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Sh. 195.
- (2) Memduh Aytür, Kalkınma Yarısı ve Türkiye, Sh. 129.
- (3) Müsterek Pazar Karşısında Türkiye ve Yunanistan, 1962.
- (4) a.g.e.
- (5) A.E.T. Sh. 49.
- (6) D. Özer, Hareket Mecmuası 9. Cilt, Sh. 168.
- (7) Prof. Dr. Necmeddin Erbakan, Türkiye ve Ortak Pazar, Sh. 12-13.
- (8) a.g.e. Sh. 20.
- (9) a.g.e. Sh. 68.
- (10) Ege Ekonomi, 17/Şubat/1977, Ali Akkaya.
- (11) a.g.e. 7/Şubat/1977.
- (12) Prof. Dr. Necmeddin Erbakan, Ekonomik Kurul Toplantısı, 29/Ocak/1977.
- (13) Ege Ekonomi, 5/Şubat/1977.
- (14) Ali Gevgilili, Milliyet, 5/Şubat/1977.
- (15) Ticaret Gazetesi, 8/Şubat/1977, Sh. 1.

ÜÇ KUŞ

Vahit ÇABUK

Üç kuş uçuşu sabahın
Üçü beyaz bir yıldız
Kimsesiz gölgeleri
Bir başına yoruldu

Yorgunluğun sızısı
Alın alın güvençlik
Eksi bir ayran tadı
Akşam günün batışı

Daha ilk gün bekledi
Uyuklayan karnaval
Bir oğlak yüzüğü
Boğazından boğulmuş

Şimdi söz bir sigara
Seyre bak dumanına
Üç kuş geçti havadan
Uzak uzak gölgeler

Üç kuş gibi bir bahçe
Bağrı yanık bir toprak
Az kaldı uykusuna
Şimdi serinleyecek

Üç kuş bir daha kondu
Rüzgâr eserken durdu
Şimdi üç kuş bir masal
Üçü yorgun bir meclis

Akşamda serinlik var
Benim üç kuşum olsa
Güneş üç kere doğsa
Benim üç kuşum olsa

YRMİDOKUZ

(Geçen sayıdan devam)
İSLAM İNKİLÂBININ ESASLARI : II

Şeyhmuş DURGUT

İslâm İnkılâp hareketinin esasları üçtür, daha doğrusu tek naktan (Vahiyden) ilham alınarak, şekillendirilmiş, tek bir ilhamla oluşturulmuş olacak üç şua...

1 — Herşeyiyle dünya ve ahireti ihata eden «Müflik-Vâhi İdeoloji : İSLÂM»...

2 — Muhteva ve şekil itibariyle İslâm'dan kaynaklanmış, kaynağına göre şekillendirilmiş, oluşturulmuş «TEŞKİLÂT»... daha doğru bir tâbirle CEMAAT...

3 — Bu ideolojinin ehânsûrî bûnyesine bağlı ve uygun olarak TEŞKİLÂT'ın (Cemaat'ın) her sahadaki hareketi, mücadelesi ve nihai hamle ve harekete kadar verilen «TOPYEKÛN SAVAŞ»...

**

... İdeolojimiz İslâm; zarurî ve tabîî mücadelemizin, esaretten «KURTULUŞ MÜCADELEMİZİN» âcîl ve nihai hedeflerini ilmi, bedîî, aklî bir şekilde izah eder ve ispatlar, böylelikle, müslüman halkın özellikle inkılâp hareketinin kadrosu, öncüsü olan gençliğin karşı karşıya bulunduğu ana hatları çizer, usûlünü, programını, stratejisini taktiğini, ruhunu ve ahlâkını belirler.

«KURTULUŞ MÜCADELESİ» herşeyini İslâm'dan alır, başka türlü lûsü muhaldir.

**

2 ... TEŞKİLÂT

Bedahet derecesinde açık olan bir şey var ki; fertler ne kadar dahi zekâyâ sahip olurlarsa olsunlar, ferden savaştıklarında, mücadele ettikleri, değiştirmek istedikleri düzen DEVLET yapısına sahip oluşu yüzünden başarıya ulaşamazlar. KÜFÜR DEVLETİ ne kadar zayıf olursa olsun, ferdin, fert olarak devletle çatışmada başarı sağlaması mümkün değildir. O halde;

Harekette, her çeşidiyle, aksiyonda başarıya ulaşmak kuvvetli olmaya bağlıdır. Kuvvetin ilk derecesi iman ve itikadın kuvvetidir. Bunu müteakiben birlik ve beraberliğin, tesanüd ve irtibatın kuvveti gelir ki, bu da cemaatleşmenin, diğer tâbirle TEŞKİLÂTLANMANIN ölüdür, temelidir, İslâm'ın bir emridir :

«Ey iman edenler!.. İhtiyat tedbirleri alarak uyanık olun. Ya küçük KİT'ALAR halinde, yahud büyük KİTLE halinde düşmana karşı çıkın...» Nisâ Sûresi, âyet 71.

Teşkilâtlanmanın, cemaatleşmenin gerekliliği ortada... Ama, «ne dir?», «ne şekildedir?» teşkilât. Bizim cevaplamamız gereken soru da budur. Bizim için en kısa ve öz cevap şu şekilde olacaktır.

Bizde teşkilât; müslümanların kurtuluşu islâm nizamının hâkimiyeti adına bir araya gelen, İslâm dâvasının şuuruna varmış gönüllü savaşçıların birliğidir.

Daha ayrıntılı olarak cevap söyleyebiliriz. Bir teşkilât ile kastedilen aynı inanca sahip olanların içtimai, askeri, iktisadi, idari ve siyasi hayatın, innaç ve görüşlerine uygun olarak öz ve biçim bakımından yeniden ihyâ edilmesi için, İslâm'da hüküm hüküm tesbit edilmiş usûlleriyle cihâd eden fertlerin gönüllü birliğidir. Şu halde topyekûn hayatın yeniden tanzimi için ortak inanç ve görüşleri olan belli sayıda fert bir arada inançları için savaşmaya karar verdi mi, İslâmi bir BİRLİK, bir TEŞKİLÂT oluşturmuş olurlar. Ve bu teşkilâtte günün değişik şartlarına göre, kendi içinde vilâyet şubelerine, her vilâyet şubesi de çeşitli muntika veya kaza şubelerine bölünür, ki vilâyet, kaza veya muntika teşkilâtlarının en küçük yapı birimi, nüvesi «SERİYYE» lerdir.

«SERİYYE» Asr-ı Sâadetde mukatele olsun, olmasın Hz. Peygamberin komuta etmediği en az BEŞ, en çok BEŞYÜZ kişilik askeri hareket birlikleridir. Asr-ı sâadetde kurulan seriyyelerin sayısı 45-46 kadardı.

İSLÂM CAMİASI VE TEŞKİLÂT

Bu iki mefhumun, yani İslâm Camiası ve Teşkilâtın birbirine karşıtlanmaması icap ettiğinin ehemmiyetini izaha lüzum yok. Teşkilât, kısaca, İslâm camiasının (Türkiye çapındaki) dinamik kadrosu, İslâm gençliğinin teşkilâtıdır. İslâm şuuruna en fazla sahip olanlar, en aksiyoner gönüldaşlar buna katılır. Bu kişiler camianın geride kalanlarından daha iyi bir şekilde ileriye görmeye ve kendi hareket-

OTUZBİR

lerinin seyir ve vaziyetini daha iyi anlamaya me'mûrdur. Bu sebeple İslâm camiasının öncü kuvvetini, kadrosunu, ileri müfrezelerini, camianın önünde giden ve camiasına yol gösterenleri temsil eder.

Teşkilât, müslümanların, İslâm şuuruna en keskin şekliyle sahip ileri kesimidir, öncüsüdür.

Bu öncünün gücü tam bir İslâmî yapıya sahip olduğunda sayısının on katı kadar büyüktür. Bu mümkün müdür? Yüzlerce kişinin, binlerin gücünü aşması ve yenmesi mümkün müdür? Mümkündür. İşte delil...

«Ey Peygamber, sana da, senin izinden gidenlere de Allah yeter. Eğer, içinizden sabrû sebat sahibi 20 kişi bulunursa 200 kişi mağlub eder. Eğer sizden 100 kişi bulunursa kâfirlerden 1000'i mağlub eder. Çünkü onlar anlamazlar, gûruhudur.» Enfal sûresi, âyet 64.

İşte, teşkilât içindekilerin birbirlerine göre durumunu en bâriz bir şekilde anlatan bir âyet...

«Allah, o hani kendi yolunda kimsesiz kenetlenmiş bir binâ gibi saf bağlayarak çarpışan mücahidleri sever.» Sâf sûresi, âyet 4.

İşte böyle bir yapıya sahip olanlardan savaşanların elim azabını anlatan âyet...

«Eğer, emrolunduğunuz bu cihada elbirtlik çıkmazsanız, (Allah) sizi pek acıklı bir azaba dâ'îr eder...» Tevbe sûresi, âyet 38.

Böyle bir yapının varlığı tam bir kabulleniş ve ihlâsla ortaya ko-

nuş olur. Birliğin gücü en az on misli artar. Birlik oluştuktan sonra Allah'ın (c.c.) vadinin muhalifinin oluşmasına imkân ve ihtimal yoktur. Açıkça söylenirse, *Kurtuluş birliktedir*.

«Allah size yardım ederse artık sizi yenecek yoktur. Sizi yardım-sız bırakırsa ondan başka size kim yardım edebilir? Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar...» Al-i İmran sûresi, âyet 160.

Böylelikle, gençliğin gittikçe daha fazla gücü ideolojik ve fiili eylem için uyanır. Onlara sabırla teşkilâtlanmanın rolünü ve ehemmiyetini izah etmek, teşkilâta katılmanın sağlayacağı faydaları sarih olarak anlatmak gereklidir.

Teşkilâtla sıkı bağlar kurmamak, kuvvetimizi azaltıcı, kendi dışımızdaki inançsızların işine yarayan bozuk ve yanlış bir düşüncedir. Görüşdür. Hatalı görüş sahipleri sürekli şekilde elinden geldiğince kendi arkadaşlarımıza, teşkilâta ihtiyaçlarının olmadığını düşündürmeğe, gönüldaşlar arasında Teşkilâta karşı peşin - hükümlü bir tavır geliştirmeye çalışır. Bu görüşlerle mücadele etmeli ve onlara «Hak için, Teşkilâtla sıkı bağlar» düsturuyla karşı koymalıyız.

TEŞKİLÂT VE LİDERLER

«Başsız, ne hayat, ne hareket, ne de ihtilâl ve inkılâp düşünülebilir. Baş, toplayıcılığın, birleştiriciliğin ve fikrî hedefine yönelticiliğin remzi... Onbaşısı olmıyan manga bile yoktur. Lider ise her iclîmai harekette ilk şart olarak düşünülmeli lâzım irade merkezi... Liderlessiz ihtilâl ve inkılâp olmaz değil de, bunların olması için lider gerek... Yani 1 adedi 2 den önce olduğu gibi, lider de hareketten evvel...» (1).

Teşkilât kaide olarak, en mes'uliyetli mevkilere seçilen ve lider olarak bilinen en selâhiyetli, müessir ve tecrübeden geçmiş birinin başkanlığında, aynı vasıflara sahip fertlerden müteşekkil bir heyet tarafından idare edilir. Bu vasıflar İslâmın diğer istedikleri ve birkakbedir.

Bu mânâdan bir bütün olarak Teşkilât İslâm Gençliğine öncülük eder. Eğer Teşkilât İslâm Gençliğinin öncüsüyse, liderler de bu öncünün ileri karakollarıdır. Liderler ne kadar akıllı, ne kadar daha fazla tecrübeden geçmiş, kendilerini dâvasına ne kadar fazla adanmış ve ne kadar uzak görüşlü olurlarsa, aksiyonları gençlik için o kadar iyidir. Liderin önemi özellikle, bütün zaman ve mekân içinde asla eşi görülmemiş ve görülmeyecek, varlık âleminin yaratılış gaye ve sebebi, biricik önderimiz Hz. Peygamberin (s.a.v.) şahsında tecelli eder.

Her iyi lider gençliğin hak mücadelesinde büyük miktarda enerji, çaba ve karar tasarruf etmesini sağlar. Liderler ne kadar deneyden geçmiş, selâhiyetli ve ileri görüşlü olurlarsa, Teşkilât o kadar kuvvetlenir, her zorluktan o kadar çabuk bir çıkış yolu bulur, o kadar başarılı manevra yapar ve durumunu değiştirir, gençliğe geçici ve daimî sloganını bildirir, o günkü vazifeleri yapar, vb.

Teşkilât mensupları Liderlerini beynin yaralanmaya karşı korunması gibi korumalıdır.

Uhud'da savaşın seyrinin bir noktasında Hz. Peygamberi savunma ve korunmanın lüzumu halinde sahabîlerin gösterdiği fedakârlık bize, hareketin liderinin Teşkilât mensupları tarafından bir beynin korunması gibi gerektiğini asırlar boyu gösterecek ulvî bir misâldir.

«Kefer»nin düzeni İslâm dâvasının inkişafında liderlerin en önemli ve en temel unsurlardan birini oluşturduğunu çok iyi bilir. Bu sebeple kasıtlı ve sistemli olarak gençliği liderlerin idaresinden mahrum bırakmaya çalışır. Düzene göre, İslâmî gençliğin hareketini zayıflatmak, moralini bozmak ve Teşkilâtsızlaştırmak için, beyin durumundaki liderlerini yok etmek veya tesirsiz hale getirilmesi kifâ-

yet eder ve lüzumludur. Eğer, lideri diskalifiye imkân harici, uygun-
suz veya tehlikeli ise gençlik üzerindeki tesirini zayıflatmak, ismine
leke sürmek, ona iftira etmek onun için ilk plânda yapılacak işler.

Lidersiz hiç bir ciddi hareket olamaz. Küçük bir direnme veya
boykot bile bir Liderce yönetilir.

Büyük tecrübelerden geçmiş müessir Liderler bir günde doğmaz.
Onlar mücadele süreci içinde yetişir, gelişir ve mücadeleyle büyür.
Yıllarca kitleler tarafından murakabe edilirler, denenirler ve boy-
lece muhtemel liderler kitlesi arasından elenir ve seçilirler.

Liderler, Allahın izniyle, mucize gösterebilen «nebler» de-
dir. Kitleler «Liderin istediği şekilde idare edebileceği bir ayak takımı
kalabalığı» değildir. Liderler ile Teşkilât arasındaki münasebet bu
şekilde olduğunu tahayyül eden herhangi bir kişi yanlış bir münase-
bet aramak yolundadır. Bizim birbirimizle olan münasebetlerimiz bu-
tün bunların üstündedir. Allah için, sevgi, Allah için buğz bizim dü-
turumuzdur.

Teşkilât'ta Lidere itaat; Allah'ından taviz vermediği ve kötülükle
emretmediği sürecidir.

Teşkilât mensupları kendi Liderlerini ve diğer idarecileri dâvâ-
sıyla alâkalı tasarruflar ve tutumlarında kontrol etme yetkisine sahip-
tir. Mensupların bu yetkisi Lider ile olan alâkasına dayanır ki, bu da
bir vekâlet sözleşmesidir. Lideri camia seçer. Seçtiği ve hâkimiyyeti-
ni devrettiği vekilini kontrol etmek, onun niyet ve tasarruflarından
emîn olmak müvekkilin (mensuplarının) en normal hakkıdır.

Kontrol yetkisinden gaye, idare konusunda islâm yolundan sap-
tığı zaman Teşkilât Liderini doğruya yöneltmektir.

Doğruya yöneltmenin ilk durakları ona nasihatte bulunmaktır.
Murakabe ilk plânda bir nevi nasihatle başlar. İmam Müslim'in
Sahih'inde kaydettiği yüce bir hadis buna işaret eder : (Hz. Peygam-
ber : «Din nasihattir» dedi. «Kimin için» dedik. «Allah için, Reslû
için ve bütün Müslüman milletler için» dedi.)

Nasihat fayda vermediği takdirde, onu türlü sapmalardan dön-
dürmek ve zulümden menetmek için gereken kuvveti kullanmak Teş-
kilât mensuplarının hakkıdır. İşte bu hakkı belirten hâdis : «Eğer
halk zalimi görür de ona engel olmazsa Allah o zalimin cezasını bû-
tün halka teşmil eder.»

Meselâ halife Hz. Ebu Bekir, hitabesinde şunu sesleniyordu
«Eğer dosdoğru gidersem bana uyunuz; saparsam düşürünüz.»

Halife Hz. Ömer'e alt bir hutbede de halkı murakabeye dâvet
vardır : «İçinizden biri doğrudan ayrıldığını gördüğü zaman hemen

davransın.» Hazır bulunanlardan biri : «Allah adına söylüyorum ki, eğer sende bir sapma görürsek kılıcımızla düzeltiriz.» Bunun üzerine Hz. Ömer : «Muhammed ümmeti içersinde Ömer'i kılıçla düzelterek kimseler kılan Allah'a şükürler olsun!» demiştir.

Bizde, ferd, kendisini Liderliğe namzet gösteremez, camia tarafından gösterilebilir.

TENKİD HÜRRİYETİ

Teşkilât içinde tenkidin sınırları nedir? «Tenkid hürriyetine» ne ölçüde izin verilecektir. Teşkilât strateji ve metodunun, müesseselerinin işleyişi hakkında, tek tek mensuplarının hata ve yanlışlarını tenkidi pek tabii ki gereklidir, fakat bu tenkid belli şartlara uymalıdır, yani İslâmın temel esaslarından asla ayrılmamalı, İslâmın temellerine asla darbe indirecek tarzda olmamalıdır, aksine yapıcı ve öz olmalıdır.

Eğer gerçekten inanmış savaşçı olmak ve İslâmı topyekûn savunup, yaşıyorsak, İslâmdan sapma veya İslâmın nazari veya ameli tahriki olarak gözüken her hareketi tenkid etmekle kalmayıp; bunu kaldırmanın, yok etmenin, izalesinin bizim vazifemiz olduğunu idrâk etmeliyiz.

Fakat Teşkilât Teşkilât içindeki bozuk, hatalı, gayri İslâmi görüşlerin ve Teşkilâtın temellerine darbe indiren fikir ve görüşlerin «hürce» savunulmasını temsil eden «tenkid hürriyeti»ne karşı bütün tedbirlerle savaşmaktan başka bir şey yapamaz.

Tenkid hürriyeti, Teşkilât hayatının tabii bir kaidesi, prensibidir. Teşkilât mensupları, merkezî otorite ve heyetin kötü çalışması, hata yapması, vb. halinde bunları nasıl olur sa tenkid etmiyebilir? Acelece hatalar yapıldığını gördüklerinde nasıl tenkidden geri kalabilirler? Tenkidsiz Teşkilât düşünülemez. Bu tür bir tenkidden söz etmeye gerek yoktur; bu gereklidir, buna daima izin verilmiştir ve verilecektir. Fakat Teşkilât mensupları hususî «hür tenkid» sloganına karşı uyarılmalıdırlar. Teşkilât içinde, bu sloganın Teşkilât içinde bozuk ve gayri İslâmi fikirleri «hür'ce» vazetmek hakkını elde etmek gayretlerinde olan küçük menfaat grupları tarafından bir örtü olarak kullanılabileceğini unutmamalıyız. Teşkilât buna izin vermemelidir. Tenkidden tenkide fark vardır. İşe yarıyan, İslâmi, yapıcı tenkid vardır, Teşkilâtâ bozuk, hatalı, gayri İslâmi görüşler sokmaya çalışan tenkid vardır. Birincisine taraftar, ikincisine kesinlikle karşı gelinmelidir.

Herkes en küçük bir kısıtlama olmaksızın kendisine göre, faydalı

OTUZBEŞ

bulduğu her şeyi söylemekte hürdür. Tabii İslâmî sınırları aşmamak kaydıyla... Fakat her hür Teşkilât, Teşkilâtının adını Teşkilâta karşı görüşleri vaaz etmekte kullanılan mensuplarını Teşkilât haricine karşı karmakta da hürdür. Ama şurası unutulmamalıdır ki; «Teşkilâta karşı görüşleri» derken; İslâma uygun olup olmadığı kesinlikle bilindikten sonra, uygun olmayanın kendisini kastediyoruz. Teşkilât gönüllülerin bir araya geldiği bir müessesedir. Eğer, Teşkilâta karşı bir cephe alış veya Teşkilâtın bünyesinde metodik sürtüşme varsa; o Teşkilât kaçınılmaz olarak, bu metodik sürtüşmenin menşeiini araştırılmalı ve sürtüşmeyi kaldıracak biçimde teşebbüslerde bulunulmalıdır. Teşkilâtın güçlenmesi için, Teşkilât içindeki mensupları arasındaki metodik ihtilâf ortadan kaldırılmalıdır.

Bütün Teşkilât mensuplarından herşeyden önce birlik ve tesanüd isteriz. Teşkilât içinde mutlaka birbirine güven ve sevgi olmalıdır. Güven ve sevgi ise ancak Teşkilât'ın çeşitli mensupları arasında gerçekten bir anlaşma varsa ve bütünü kendilerini tek bir Teşkilâtın mensupları sayıyorlarsa var olacaktır. Eğer, farklı fraksiyon ve gruplaşmalara bağlı olursak, diğer herhangi bir grubun mensubunu kaçınılmaz olarak hasım ve yabancı biri kabul ettiğimizde güven asla mümkün değildir ve bu halde bir şey yapabilmek muhaldir. Gönüldaş, gerçekten inanyorsa, Teşkilât içindeki gruplaşmalar —İslâmî menşeililer dışında— hariç— kuran ve Teşkilâtın moralini bozup onun bölünmesine yol açan fertlere güven duymamalı.

Teşkilâtın yekvücut olmasını, bir bakıma bir yumruk olmasının zarur olduğunu söylemeye bilmem gerek var mı?

Teşkilât, aralarında sert tartışmaların sürdürüldüğü gruplar ve fraksiyonlara bölündüğünde bunlar arasında toplu çalışma imkânsız hale gelir. Gruplar arasındaki mücadelenin sürdüğü dönemlerde «Yapıcı» çalışma imkânsızdır. Çünkü her taraf kendi «ego» sunu düşünecek, bu «ego» sunu tatmine çalışacaktır. Bu «ego» sunu değil de, dâvâyı düşünerek yaklaşma temayülünde bulunan tarafın yaptığı bu müsbet hareketin ulviliğini söylemeğe gerek bile yoktur. Fraksiyonel çekişme İslâm dâvâsına müthiş zarar verir. Bu çekişme aynı zamanda Teşkilâtın birlik içinde olması gereken dönemlerde yine de devam ederse, bu çekişmeyi sürdüren bütün taraflar gayr-i İslâmî hareket ediyordur. «Ego» sunu yenemiyen dâvâ için gururunu ayaklar altına almayan her fert, cihanşümûl İslâm dâvâsının bir ferdi değil, ferdi olmaya namzettir. Bütün aklı selim gönüldaşlar herhangi bir fraksiyonculuğun zararının, dâvâya olan zararının büyüklüğünü görmeli ve bunu çok iyi kavramalıdır. Fraksiyonculuk kaçınılmaz olarak; top-

bu çalışmanın zayıflamasına ve bölünmeleri derinleştirmek, neticesinde karşımızdaki düzenin çıkarları doğrultusunda yararlanmak için teşkilât içindeki düşmanların gayretlerinin güçlenmesine yol açar.

Şunu unutmayalım ki :

Düzen kesinlikle tutarlı İslâmî çizgiden şu veya bu şekilde olan her sapmayı kendi çıkarına kullanacaktır, kullanmaya çalışacaktır.

Her telâfisi mümkün küçük ayrılık üzerinde durulduğu, hep en plânda tutulduğu ve bu ayrılığın bütün kökleri, dalları araştırılmadıkça, başladığı takdirde, büyük bir ayrılık durumuna gelebilir. Bu ayrılığın, müsbet bir ayrılık olup olmadığını anlamak için, dâvânın, o ayrılığın vuk'u bulduğu gündeki durumuna bakmalıdır. Mutlak ölçü olan İslâmın, o ayrılığa izin verip vermediği araştırılmalıdır.

BÜYÜK, HALLEDİLEMEZ ANLAŞMAZLIKLARIN SIK SIK EN UFAK GÖRÜŞ AYRILIKLARININ EN ÖNEMLİLERİNDEN ÇIKTIĞI İYİ BİLİNMELEDİR.

Küçük bir yara, önemsiz bir yarık dahi tedavi edilmezse ileri derecede hastalıkların oluşmasına, hatta merdin ölümüne kadar yol açtığı unutulmamalıdır.

Ayrılıklar kendilerini Teşkilâttan tecrit eden fraksiyonların oluşumuyla bağlantılı olduklarında özellikle tehlikeli olurlar. Her gruplaşma Teşkilâttan kopmağa kadar gidebilir, ki bunun İslâm dâvâsına zararını belirtmek imkânsızdır.

Bu faslın, son satırları olarak şunu deriz ki :

Bir Teşkilâtın hatalarının tenkidinin yasaklanması değil, tam tersine, bu tenkidleri «mutlak gerekli» kabul ediyoruz. Fakat, bu hatalar konusunda söylenecek bir şey olursa, eğer Teşkilâtın metodu, hataları düzeltme usülleri konusunda görüş veya düşünceleri varsa, bir diğerinin kulağına fısıldanarak istenmiyen bir ortamın oluşmasına fırsat verileceğine; bu hata ve yanlışların telâfisi Teşkilât mes'ullerinden istenmelidir. Teşkilât mes'eleleriyle alâkalı çözüm yolu —Teşkilât idarecilerinin azli gerekmiyorsa— budur. Teşkilâttaki hatalar tenkid edilmelidir, fakat aynı zamanda, tenkidi öne süren herhangi bir kimse düşmanlarla çevrilmiş olan Teşkilâtın durumunu gözönüne almalı ve Teşkilâtın hatalarını Teşkilât çalışmasında bizzat ağırlığını koyarak düzeltmeye çalışmalıdır. Tenkid İslâmî sınırlarla kayıtlı olup, mes'uliyetsiz bir şekilde olmamalıdır. Tenkidimiz, DÜŞMANIN ELİNE SİLÂH VERMEDEN Teşkilâta hatalarını keşfetme ve düzeltmede yardımcı olacak şekilde olmalıdır. Tenkid için tenkid yerine, «Hak için tenkid» şiarımız olmalıdır.

OTUZYEDİ

MERKEZİYETÇİLİK

TEŞKİLÂT TEK MERKEZDEN İDARE EDİLİR

Tek bir merkezi otorite, tek bir emir ve irade merkezi olmaksızın ideolojik veya fiili hareket düşünmek hayâl olur. Hayâli, hakikat yapmanın esası, yolu şöyle: İradesini muazzez iman gençliğinden alan, gençliğe tâbi Teşkilât mensupları, Teşkilât mensuplarına tâbi merkezi otorite (= idare heyeti), merkezi otoriteye tâbi aksiyon (= hareket) kuvvetleri şeklinde kademeli bir bünyeye sahip olmaktadır. Komuta merkezi ve merkezi, gençliğin en mes'uliyetli vazifesini yüklenmiş Liderdir. Emirlerin iniş yolu ise zirve noktası Lider olmaksızın yukarıdan aşağıya doğru, kardan en aşağıya doğrudur. Emir «yukardan aşağı», murakabe ve «tâbi» lik ise «aşağıdan yukarı» Müşâvâre bir misâlde bir ehramın zirve noktası Lider, tabanı ise aksiyon olan iman gençliğidir. Merkezi otoriteye (= idare heyetine) tâbi aksiyon kuvvetleri ise kendi içinde Teşkilâtın en küçük birimi olan «seriyye» lere bölünmüştür. Yani mekân değişikliği yüzünden zarurî olarak meydana gelen bu bölünme, toplu bir aksiyonda istenilen anda bir mahalde toplanılabilmelidir.

Teşkilât içindeki tatbik edilmesi lâzım gelen katı merkeziyetçilik ilke ve daha alt birliklerin —seriyyelerin— çalışmalarının kısıtlanması mânâsına gelmez. Tam tersine olarak, her «seriyye» kendi iç çalışmaları söz konusu olduğu zaman, şartlara göre hareket ederek tam mânâsıyla bağımsızdır, fakat kendisinin ayrı bir birim değil, bir bütünün parçası olduğunu daima hatırmalıdır. Ancak katı bir «merkeziyetçilik» altında, bir bütün olarak Teşkilâtı idare eden tek bir mes'uliyetli konuta mevki ve merkezi bulunduğu zaman, her yere aynı anda benzer görevler iletilebilir ve ülkenin her parçasında tek bir «strateji» izlenebilir.

«LİDERLERE HAYIR» SLOGANI ÜZERİNE

Bütün hareketlerde Liderin en önemli unsurlardan birini oluşturduğunu daha önce belirtmiştik. Liderin rolü, önemi ve kesin gerekliliğinin reddi; basitleştirilmiş, bayağı bir anlayışa, isyancı hislere, camianın, kendi Liderlerini Teşkilâtta ferdileştirdiği ve Teşkilâtı da, bir ordunun kendisini idare edecek kurmay heyeti ve kumanda kumandanları olması gibi Liderlerinin olmasını gerektiren mücadelenin özünü anlamaktan âciz kalmaya dayanmaktadır. «Liderler olmaksızın hareket olabilir» demek gerçekçilikten uzak bunun ötesinde Sünnet-i Seniyyenin haricinde bir harekette bulunmak olur. Hz. Peygamberi

oluşturduğu her «seriyye» nin komutasını verdiği bir başkan seçmesi, bize, Liderin mücadelelerde kat'iyetle bulunması icab ettiğini açıkça gösterir.

Eski Liderleri yenileriyle değiştirmek arzusunda «umde» (prensiplik) olarak kötü bir şey yoktur. Liderler kudsî değildir, dokunulmazlıkları yoktur ve başka Liderlerle değiştirilmeleri mukaddes bir şeye dokunmak mânâsına gelmez. Liderlerini Teşkilât mensupları seçer ve istediği takdirde başka Liderler seçme yetkisi vardır. Bu nokta açıktır. Fakat İslâmın bakış açısından iki şeye müsaade verilmez: ilkin; «umde» olarak Teşkilât için bir grup denenmiş Lidere duyulan ihtiyacın reddedilmesi, hiç bir Lidere ihtiyacımız olmadığı için, «idareciler» olmaksızın da hareketlerin yürüyebileceğinin iddia edilmesi, İslâmî olmıyan bir hareket tarzıdır. İkinci olarak, iyi Liderleri, sağlam ve gelişmiş gönüldaşları kötü ve oynak, sürekli tavır değiştiren ve dış güçlerin etkisi altına kolayca düşen Liderlerle değiştirmeye çabalarsak hatalıdır. Bu İslâm'dan inhirafıdır.

«Bizim Liderlere ihtiyacımız yoktur. Butün güç kitlelerdedir» şeklindeki bir fikir, ancak ve ancak İslâmı bilemeyeşin, tecrübesizliğin, muayyen bir hamle ve hareket ruhuna eremeyeşin alâmetidir. Bu fasılda nihaî bir söz, bir hâdis...

«Her kim emre itaat ederse, o, bana itaat etmiştir, her kim emre isyân ederse, o bana isyân etmiştir.»

TEŞKİLATIN ESNEKLİĞİ VE AKSİYONDA BİRLİK

Her şeyden evvel aksiyoner bir İslâmî Teşkilât için lüzumlu esnekliği, yani kendisini mücadelenin hızla değişen ve en ters şartlarına ayak uydurma esnekliğini sağlamak gereklidir. Bunun yanında düşman ile açıkta, göğüs göğüse dövüşmekten sakınma (Misâl, Hendek Savaşı) ve öte yandan da düşmanın kendi hantallığından istifade ederek düşmanı en az hazırlıklı olduğu yerde ve zamanda ona hücum edebilecek kabiliyete sahip olması gereklidir (Misâl, Mekke'nin fethi).

Bu esneklik mücadelenin değişen safhalarına göre safları hızla, âniden tanzim kabiliyetidir. Bunun için zamanımızdan misâl olarak herhangi bir orduyu —ordu sayılabilecek bir orduyu— gösterebiliriz. Bir Teşkilât, sadece ve sadece esneklik kabiliyetine haiz olduğu ve merkezden gelen bir tek emri binlerce nefere tebliğ etme yollarını bildiği ve arzu edilen bir Teşkilât yapısına sahip olduğu için iyi bir Teşkilâttır. Teşkilât; binlerce insan bir tek gaye uğrunda, tek bir merkezden gelen emirden ilham alarak, irtibat ve hareketlerini; eylem-

lerinin mekân ve usûllerini, silâhlarını, değişen şartlar ve mücadele nin tarzına göre değiştirebiliyorsa iyi bir Teşkilâttir.

Nihai hamle ve harekete geçildiğinde, yani kendi nizamının ta hakkuku için vasıta (veya vesile) olma vazifesi yüklenildiği anda Teşkilât hemen savaşçı bir keyfiyet kazanır ki bu halde daima olman da elzemdır. Bu hale kısaca «Teşkilâtın askerîleştirilmesi» ameliyesi denebilir. Bu noktada aşırı bir merkezîyetçilik, en katı ve sert disiplin ve bütün emirlere —İslâmî sınırlar çerçevesinde, olmak üzere hoşlanılsa da, hoşlanılmasa da— istisnasız «Mutlak itâat» şarttır.

İşte, Saf sûresi, âyet 4...

«Allah kendi yolunda (taşları birbirine) kurşunla kenelelen yalçın duvarlar gibi saf bağlayarak çarpışan erleri sever.» Bu âyetin tefsiri; Sahih-i Buhârî Muhtarası Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi cilt 8, sayfa 278 de şöyle yapıyor: «Bu âyette en belîğ bir üslûb ile askerî terbiyenin ve mütesanid bir saf-ı harb nizamının lüzumu ve böyle askerî bir disiplin ile cihadın Allah'ında mergub olduğu bildiriliyor. Askerde nizamîlık ve bilhassa bozgunculuk Kur'ân-ı Mübin'imizin şiddetle men ettiği en menfûr bir harekettir.»

NİZAM VE DİSİPLİN

«Nizam ve onun gerektirdiği disiplin, bir dâvânın manivelâsıdır ve bu fiile mâlik olmayan bir baş ve hareket, kolsuz ve ayaksız demektir.

«Bütün büyük oluş ve becerişler nizam sayesinde meydana gelir» (2).

İslâmî Teşkilâtın hususî vasfı onun en katı disiplindir, yani Teşkilâtın bütün mensuplarının Teşkilât umumî merkezinden gelen bütün İslâmî emirlere kayıtsız, şartsız ve tam tamına uymasındır. Bir Teşkilât mensubu şu veya bu Teşkilât kararıyla aynı görüşte olmayabilir, hoşlanıp hoşlanmıyabilir, fakat bu karar bir kere verildi mi onun itâati İslâmî bir vecibedir. Teşkilât disiplinine uyulmaması, emre itâat etmeme ve disiplinin bozulması müslümanlarca Teşkilâta karşı en ciddi bir darbe olarak kabul edilmelidir ve Teşkilât disiplininin yerine getirilmemesi Teşkilâttan atılmaya gidebilecek kadar ciddi bir şekilde cezalandırılmalıdır. Cezalandırma şu merhalelerden geçmelidir. Nasihat, kınama, üç gün konuşmama ve Teşkilâttan tard... Teşkilâttan atılma nihai çaredir.

Teşkilâtta niçin bu kadar disipline önem veriliyor, diye sorulabilir. Cevabımız şu olacak; disiplin olmaksızın Teşkilât önündeki çok büyük görevleri ifa edemez. Bir ordu düşünelim; Ordudaki

her askerin kendi üstündeki subayların emirlerine uymamasına izin verilseydi ne olurdu? Ordunun varlığı sona ererdi. Genel kurmay bir saldırı emri veriyor; ordunun bir bölümü emre uymaya ve savaşa girmeğe karar veriyor; ordunun diğer bir bölümü savaştan hatalı olduğuna karar veriyor ve katılmaktan kaçınıyor; başka bir bölüm de yerini terketme ve geri çekilme kararı alıyor. Açıktır ki, bu çeşit bir ordu kısa bir sürede yenilir, çünkü disiplin yerine iradesizlik, birliksizlik ve moral bozukluğu vardır.

Teşkilât için de durum aynıdır. Eğer bütün mensupları bir «ferd» imiş gibi hareket ederlerse, eğer kesin bir ahenk içinde bulunurlarsa Teşkilât güçlü olacaktır. İşte, bu durumu bedahet derecesinde belirten bir hâdis...

«Müslümanlar, bir vücudun azâları gibidir.»

Yoksa Teşkilâtta her bir mensuba kararlara uyup uymama izni verilseydi, bir Teşkilât yerine bir münazara kütübünden farkımız kalmaz. Meselenin özü şudur: Aynı görüşte olduğunuz kararlara uymak, o emrin tatbiki kolaydır; zor olan aynı görüşte olmadığınız kararlara uymaktır. *Disiplinin tarifi şudur: ferdin kendi iradesini, Teşkilâtın iradesinde yok etmesi, topyekân İslâmî karar ve emirlerin her ne pahasına olursa olsun tatbiki.*

Fertler Teşkilâta gönüllü katıldığı gibi, ayrılmakta da serbesttir. Fakat Teşkilâta bir dâvâ girdiniz mi, bütün Teşkilât kararlarına uyup disiplinin korunmasına çalışmalısınız. Tek cümleyle; «Çelik gibi bir disiplin şarttır» başarı için.»

Disipline karşı çıkış, Teşkilât bünyesinin temel kâidelerinden birine karşı çıkıştır.

İdare Heyeti emrindeki aksiyon kuvvetlerine «bana tâbisin ve ne irade edersem onu yapacaksın!», Teşkilât mensupları idare heyetine «benim testiş ve murakabem altındasın!», gençlikte Teşkilât mensuplarına «mutlaka dileklerimin tercümanı, dâvâmın öncü kuvvetleri olmaya mecbur ve memûrsun!» diyemedikçe, o Teşkilâttan bir hayır gelmez.

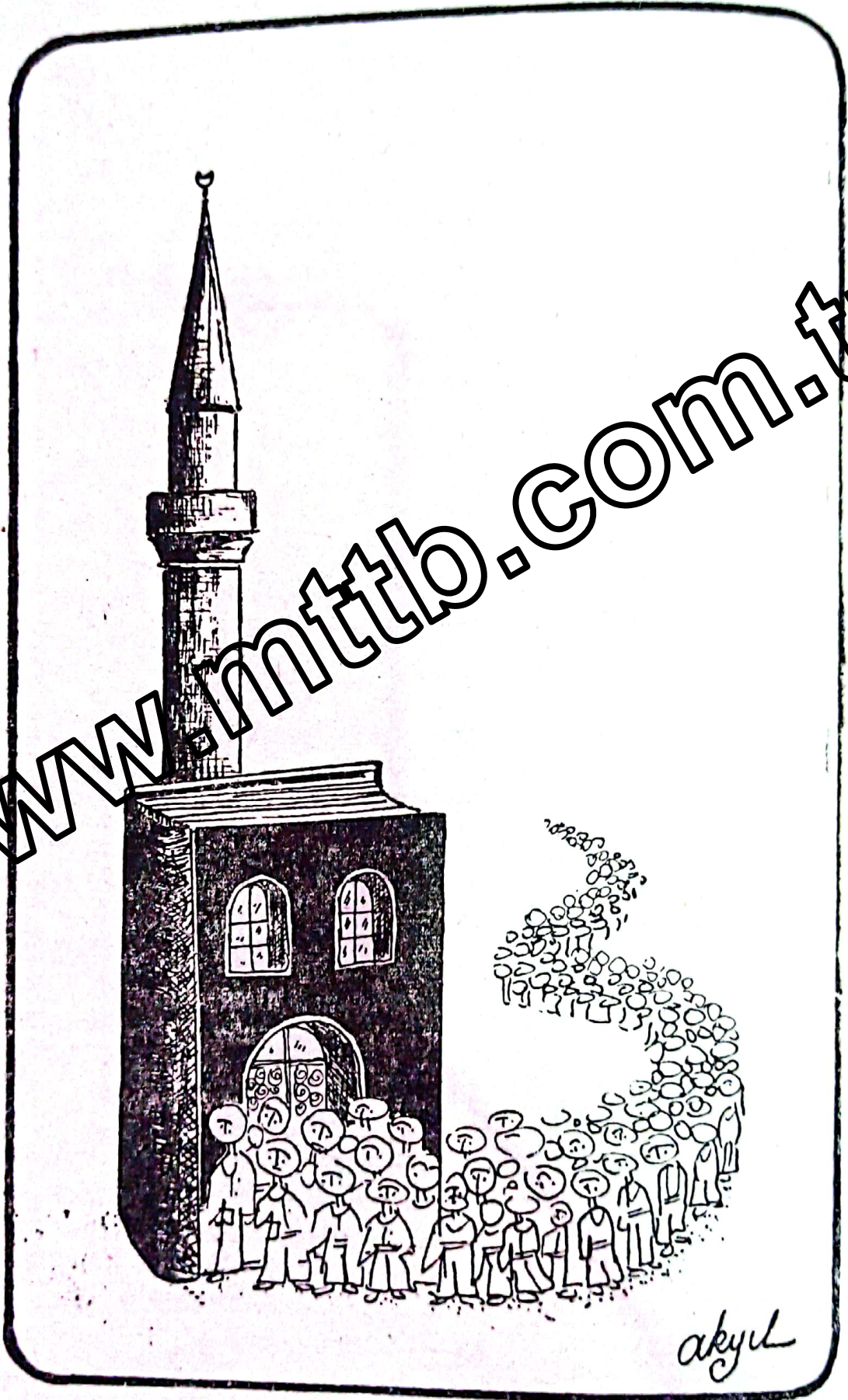
Bir Teşkilât bütün bunları yerine getirmediği «kuvvetli» vasfını kazanamaz. Bir Teşkilât imanı zayıf, itikâdî sönük, nizamı bozuk, bağlantısı kesik olduğu halde silâh ve yumruk kuvvetini kullanmağa kalkışırsa neticede, ilâhî emirler tatbik edilmediği için, mutlaka mağlubiyet ve helâk olacaktır.

**YOL; CİHAD, ÖLÜM VE ÖLDÜRÜLÜŞ YOLU
NETİCE; YA KURTULUŞ, YA ÖLÜM...**

(1) N.F.K. İhtilâl S. 324.

(2) N.F.K. İhtilâl S. 332.

www.mttb.com.tr

Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlakı
(Geçen sayıdan devam)

II HAK KAVRASI VE HAK'DA SEBAT

Fazlı VİDİNLİ

İnsan denen eşsiz varlığın diğer yaratıklar arasında önemli bir yeri vardır. Kâinata sahip olan bu eşsiz varlık, kendisinde taşıdığı akıl, zekâ, kabiliyet ve istidat gibi vasıflar sebebiyle paha biçilmez bir cevherdir.

Yaratan Rabbimiz, insan nev'ini en güzel bir biçimde (ahsen-i takvim üzere) yaratmış ve onu kâinatın özü kılmıştır. Yaratıkların en şerefli olan bu mühim varlık (insan), çeşitli zaman ve zeminle içine düştüğü sapıklık çukurundan kurtulamıyarak esfel-i sâfilin'e (en aşağı seviyeye) yuvarlanıvermiştir. (Et - Tîn 4 - 5).

Mevlâyı zül Celâl (Yüce Allah) insan cinsini bu duruma düşmekten kurtarmak için Peygamberler göndermiş ve bu elçiler vasıtasıyla doğru yolu göstermiştir. Peygamberler zincirinin son halkasını teşkil eden bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) dir. Öyle ise doğru yolu bulmak isteyen her insanın O'nu tanıması ve O'nun ahlâkî yönünü bilmesi gerekir ki bu sayede Yüce Peygamberi kendisine örnek edinebilsin.

KIRKÜÇ

İnsana insanlığın değer ölçülerini sunan, gerçek «iyi, güzel ve doğru» mefhumlarını (kavramlarını) tanıtan, yaratılış sırlarını çözen Yüce Peygamber daha küçüklüğünden beri, dedelerinin ma'budları ve bütün Arabistan'ın şeref kaynağı olan putlardan nefret ederdi. Buna rağmen kavmi içinde sevilen, sayılan ve güvenilen biriydi. Bu yüzden kendisine Muhammed-ül - Emin (Güvenilir Muhammed) ünvanı verilmişti.

Hz. Muhammed eksiksiz mürüvvet ve kâmil bir ahlâk ile doğdu. Yaşadığı müddetçe hayat ve davranışının yegâne hâkimi HAK'ın VÂSİ ve HAK'DA SEBAT'tı. Bu onun güzel vasıflarının en parlakı idi.

Bir gün ilâhî emir üzerine, kendi akrabasını Hak dine davet için Safâ tepesinde şöyle diyordu : «Şu dağın ardında, size doğru ilerleyen— bir süvari kıt'ası var, desem bana inanmışınız?» Etrafındakiler : «Senden bir yalan işitmedik» (dedikleri vakit) Hz. Muhammed : «O halde size, önünüzde (ölümünden sonra) korkunç bir azabın bulunduğunu haber veriyorum» buyurmuştu.

Kureyş kabilesi seçkin bir grubu Ebû Tâlib'i korkutmak ve ondan, ya yeğeni (Hz. Muhammed'i) bu da'vâdan (İslâm'a da'vetten) vazgeçirmesi veya iki taraftan biri tükeninceye kadar harbe hazırlanmasını istemek üzere— Ebû Tâlib'e— göndermişti. Neticede Ebû Tâlib durumun pek nazik olduğunu anlamış ve yeğeni Hz. Muhammed'i çağırarak şöyle demişti : «Kavmim beni tehdid ediyor. Bana ve kendime acı. Beni gücümün yetmediği işe koşma.» Oysa Yüce Peygamber amcasına şu cevabı veriyordu : «Amca, bu işi bırakmam için, güneşi sağıma, ayı da soluma koysalar vallâhi muvaffak olmadan, ya da uğrunda ölmeden onu aslâ terketmem.» Bunu söylerken gözleri dolmuştu. Hz. Muhammed amcasından ayrılıp gitmek üzere kalkınca Ebû Tâlib O'na şöyle seslendi : «Şimdi git ve istediğini söyle, Allaha yemin olsun, seni hiç bir zaman hiç bir şeye teslim etmiyeceğim.»

Küçükken O'nun göz yaşı, amcasını Şam'a beraber gitmeğe mecbur etmiş; büyüdüğü zaman da yine amcası Ebû Tâlib ve kavmini felâkete atılmaktan çekinmez kılmıştı.

Eğer Hz. Muhammed'in bağlandığı Hak; benliğinin hâkimi, yöneliş ve görüşünün tek hedefi olmasaydı, amcası O'nu da'vâsından ayırmaya ya da sıkıntıyı def edecek bir sulhü kabul ettirmeye yetirdi. Bundan büyük bir inanç sebâtı, bundan müşkil (çetin) bir iman imtihanı görülmüş müdür?

Hz. Muhammed'i bir kerre de Kâ'be yanında Rabia oğlu Utbe ile mücadele ederken görelim :

Utbe — «Ey kardeşimin oğlu (Muhammed), sen içimizde geniş bir çevreye, şerefli bir aileye ve müstesna (eşsiz) bir değere sahipsin. Kavminin başına büyük bir iş açtın. Bununla, onların toplu durumunu ve ma'budlarını ayıpladın. Geçmişlerinin küfür üzere olduklarını ifade ettin. Şimdi beni dinle sana bazı şeyler söyleyeceğim, belki bir kısmını kabul edersin.»

Hı. Muhammed — «Söyle ey Ebu'l-Velid (Utbe)!»

Utbe — «Şayet sen ey Muhammed, getirdiğin din sayesinde nam elde etmek istiyorsan, sana mallarımızdan o kadar verelim ki sen zenginimiz ol. Eğer şeref istiyorsan, seni baş tâcı edelim. Sen istediğin bir şeye karar vermiyelim. Başkanlık istiyorsan, seni Fennîniye Melik yapalım. Eğer sana gelen, tutulup kultulamadığı bir şehir ise, seni iyi edecek bir tabib bulalım. Gerekirse bu yolda harcamızı harcayalım. Çünkü bazen cin adama galip gelir, tedavi görünceye kadar ondan ayrılmaz.»

Utbe sözlerini bitirince Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Ona : «Dinle ben-den ey Ebul Velid (Utbe)» dedi ve şu ma'nâdaki âyetleri okudu :

«Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla... Bu vahiy, yarattıklarını rahmetiyle kuşaklayan, sevgisiyle yarlıgayan Allahın vahyidir. Öyle bir kitaptır ki Hakk'ı bâtil'dan ayırt etmiştir. Bilen (gören) insanlara gönderilmiş, müjdeler veren, eğri yolun sonucundan korkutan Arş'ın Kur'andır. Fakat onların çoğu, O'ndan (Kur'andan) yüz çevirmişler için O'nu hakkıyla dinlemezler.» (Fussilet, 1-3).

Hı. Muhammed'in şahsiyeti, hayatının her sayfasında ışıldayan HAK SEVGİSİ ve O'NDA SEBAT idi. HAK; O'nun peşinde koştuğu, uğrunda çabaladığı, belâlara uğradığı, memleketini terkettiği ve yolunda çarpıştığı tek ve asıl gâye... Allahın Rasulü Hı. Muhammed, kahramanlık meydanında; hak üzere sebatın ve insanları yalnız Al-laha kul ve kendi aralarında kardeş olmaya da'vetin tek örneği olarak daima hayatta ve ayakta...

Kaynaklar :

- 1 — Kur'an-ı Kerim.
- 2 — Asr-ı Saadet - Mevlâna Şibli.
- 3 — Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlakı - A. Azzam

ÇOBAN
KAVAL
AKŞAM

Vahit GABUR

Şu yaşanan gün
Bir damla zaman
kuzular mutlu

Yeşilliklerce göz
Uzayan bir çimenlik
Bulutlar yorgun

Akşam alacalık
Hava öylesine
Horozlar ötmüyor

Koyun gülüşü çoban
Ya kaval susmuş
Ya da akşam

KIRKALTI

Ahîlik, ortaçağın sosyal müesseselerinden birisidir. Zamanında gerek cemiyete karşı, gerekse devlete karşı mühim rol oynamıştır. Şimdi bu muazzam müessesenin tarihçesini kısaca açıklayalım.

Ahîlik fütüvvet teşkilâtının bir başka adıdır. Fütüvvet ise Hz. Muhammed'e kadar dayanır. Hattâ Hz. Ademe dayandırılır. Fakat bu kâdîların ne derece doğru olduğu bilinmiyor. Meşhur İslâmî yol ise Hz. Ali yolu ile Hz. Peygambere götürülür. Buna da Hz. Peygamberin «Ali'den başka feta sülûkârdan başka kulç yoktur» buyurmasıdır (1). Ancak fütüvvetin bir meslek olarak ikinci asra kadar dayandığını ve Melâmetîler tarafından benimsendiğini Sülemin'in risalesinden öğreniyoruz. Esas fütüvvetin gelişmesi ise sonraki yıllarda olmuştur (2).

Ahîlerde çalışma hayatı :

Ahî mutlaka bir san'at ehlidir. Sosyal itibarı ancak san'at ehli olmasıyla değişlenir. Bir san'atta mahir olmayana iyi gözle bakılmaz. Ahîlik sosyal bir kuruluş değildir. Ama sırası gelince bünyesindeki sosyal hareketiyle devletin kuruluş ve yıkılışında önemli yer almıştır. Bu cümleden olarak fütüvvet ehlinin Osmanlı Devleti kuruluşundaki pâyesini zikretmek gerekir. Hattâ bu zümre köylerin kuruluşunda da müessir olmuştur (3). Osmanlı Devletine Ahîlerin tesirini, padişahların umumiyetle bir san'at erbabı olmasından da anlıyoruz.

Ahîlikte birtakım dereceler vardır. Çırak, kalfa, usta gibi. Bu dereceleri aşabilmek için ne mal, ne tevarüs, ve ne de sosyal mevki tesir etmez. Sadece sahip olduğu iş şubesinde hüner sahibi olması şarttır. Garpta da buna benzer haller görülse de sermayenin rolü inkâr edilmez. Halbuki Ahî teşkilâtında pek çok sermayesi olan, hattâ teşkilâtın en büyüklerinin vârisi ve oğlu durumunda olanların dahi işe çıraklıkla başlamaları şarttır.

Atıl Para Yasağı :

Ahî yanında 18 dirhemden fazla para bulunduramaz. Ancak 18 dirhem saklayabilir. Kalanı ortandır. Bilhassa bu meselenin açıklanmasında fayda vardır.

18 dirhemden maksat, başkasına muhtaç olmamak şartıyla kendinin ve çocuklarının nafakasıdır. Büyük Alaeddin ve I. Gıyasedin devirlerinde dirhemlerin vezinleri 3,109 - 3,213 gram idi (4). Buna göre 18 dirhem takriben 60 gram gümüşe tekabül etmektedir. 60 gram gümüş ise yuvarlak olarak 200 TL. elvarındadır. O halde bu gün dahi normal aile 200 lira ile malîyetini birkaç gün temin edebilir. Bir de bunun her günkü çalışmadan elde edilen parayla takviye edildiğini düşünürsek bu paranın bir aileyle birkaç gün idare edilebileceği daha bâriz ortaya çıkar. Şimdi akla şöyle bir soru gelebilir. Acaba bu fazla paralar ne yapılıyor? Çok mühim olan bu soruyu cevaplamaya çalışalım.

18 dirhemden fazla paralar esnaf sandığına yatırılır ve bu para ihtiyacı olan herkese verilir. Bu paralar borç olarak verildiği gibi yardım olarak da verilebilir. Böylece paranın âtil kalması önlenmiş olur. Söylediğimiz gibi sandığa yatırılan fazla paralar ihtiyacı olana faizli veya faizsiz, borç veya yardım olarak verilebilir. Sandık, evlenme, hastalık ve ölüm anında ise esnaf faizsiz borç para verir. Ayrıca ramazanlarda mukabele okutulur ve dede sandıktan ödenir. Sandık Kâhyanın mes'uliyetine devredilmiştir. Bu sandığa fazla paralardan başka teberrular, çiraklardan kurtulanların ustalarına verdikleri paralar ve tenezzühler için toplanan paranın artan kısmı da dahil edilir. Böylece her esnaf mutlaka sandığa bir katkıda bulunmuş oluyor.

• Esnaf sandığının ifâ ettiği iki önemli vazifeyi yukarıda saydık. Birincisi paranın âtil kalmasını önlemek: Bu mesele eskiden olduğu gibi bu gün de çok mühimdir. Modern iktisadın uğraştığı önemli meselelerden birisi de âtil para meselesidir. Günümüzde âtil para politikası memleketin batıp çıkmasına sebep olabilir. Sandığın ikinci vazifesi ise esnaf arasında tesanüt ve yardımlaşmayı sağlamasıdır. Böylece her esnaf kendinden emin olarak hayatını sürdürmektedir. Çünkü herhangi bir kaza ânında sandık, hemen yardımına koşmaktadır. İşte Osmanlı Devletinin uzun ömrünü biraz da bu kuvvetli cemiyet yapısına bağlamak gerekir. Zira günümüzün modern cemiyetlerinde dahi böyle yardım müesseselerine şiddetle ihtiyaç vardır. Eğer böyle müesseseleri bir an yok farzetsek hayatın devamı imkânsız olmasa bile mutlaka güçleşir.

(1) Türk Ed. İlk Mut. F. Köprülü S. 182.

(2) Ahiler İlhan Tarus S. 87.

(3) F. Teşkilâtı A. Gölpınarlı S. 89

(4) Türkiyenin İk. Ve İç. Tarihi M. Akdağ C. I, S. 420.

www.mttb.com.tr

SAN'AT VE SANATKÂR

Sedat SENCİVANOĞLU

San'at bir dokunuşta, alemlerin nüshası olan insan kalbine merhem, yahut mikrop verecek bir kılındır. Bu kılıncı sanatkar elinde müşfik bir doktor neşteri olabileceği gibi, keskin bir cellât bal tası durumuna da girebilir. Aslî gaye ve hakikî mevzuya mâlik olan sanatkarı hem hizmet ve faaliyetleri, hem de kıymet ve hikmetleri bakımından müşfik bir doktor neşteri mahiyetini taşır. Mücerredde aslî gayesi üzre olan san'at neşter ifadesini bulduğu gibi, müşahhasa da birbirine vabeste üç keyfiyet arzeder; ilâhî ve de ve ulvî tefekküre zemin teşkil ettiği müddetçe aslî gayesinde makbul mücerredin şiiri musikî; cemiyetin aynası mahiyetinde a çevik ve en gizli usulle Allahı aramanın, aslî gayeye ulaşmanın, zeli bulmanın yolu, san'atın başı edebiyat; maddelerin birbirine betinden madde üstü bir fikir bestesi yoğurmak diye çerçeveleyeceğimiz mimari.

Bu üç keyfiyet de sanatkar tarafından kendi kemâl ve asliyeti ne irca edildiği takdirde değer kesbeder ve insan ruhuna tekabül eder.

Aslî gaye ve kemâlne irca edilen san'at, san'atkârın elinde neşter durumunu alır ve büyük yaraları kapatır. Büyük mes'eleden ışık tutup çözüm yolu bulabilir.

Bu keyfiyette san'atkâr, cemiyet gövdesinde ya hayat rehberi hükümdar, yahut darülaceze malı bir dilenci ifadesine bürünür. San'atını neşter veya balta yapmak onun elindedir.

HÜSN'Ü HATT NEVİLERİ

Talip MERT

Hatt san'atında nev'i olarak pek çok çeşitli yazı türleri geliştirilmiş ve bir kısmı kullanılmıştır. Fakat esas meşhur olan yazı nev'ileri Aklam-ı sitte ve şeş kalem adı verilen altı çeşit yazıdır. Bunlar :

Sülüs - Nesih

Muhakkak - Reyhanî

Tevkî - Rikaa'

şeklinde Hatt ve Hattatan da kaydediliyor (1). Menâkıb-ı Hünerveran (s. 10) ve Medeniyet-i İslâmiye Tarihi. Sülüs - Nesih, Ta'lik - Reyhanî, Muhakkak - Rikaa' olarak gösteriyor (2). Burhân-ı Kâatî'da açıklandığı üzere, bazıları Ta'lik-ı yedinci olarak almışlar ve ölçülü yazıların aslında yedi kalem olduğunu ve Heft kalem denildiğini söylemişlerdir. Bu hâle göre tertib şöyle olmak lâzım geliyor : Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhanî, Tevki', Rikaa', Ta'lik (3).

ELLİBİR

1 — Sülûs Yazısı :

«Dört behresi musattah, iki behresi müdevverdir (4), diye tarif olunmuştur. Buna göre Sülûs yazıda her harfin altında dört parçanın düzce, altında iki parçası ise yuvarlakçadır (5). Yazının Sülûs (üçde bir) adını alması, bu üçde iki ve üçde bir nisbetinin daima korunmasındandır (6).

Sülûs yazının yazılmasında kullanılan kalemin kalınlığı hakkında Tunfe-i Hattatin'de şu izahat veriliyor : «Tomar ile Gubârî Hatt-ı ye-nevî' yazıların karışımından hasil olan kalınlığın sülûsüne (üçde birine) Sülûs ismi verilir. Tomar denilen yazının genişliği 24 kıl (kıl) kadardır ve sülûsü sekiz kıl mikdarı olur, diye Hüsniyye'de zikrolunmuştur (7).

Sülûs yazının kendine göre bir cesameti vardır ve kalemin ağız genişliği bu ölçüye göre ayarlanarak o eb'adda yazı yazılabilir. Yukarıdaki ta'rifi bugünün ölçülerine tatbik edersek yaklaşık olarak; sülûs ve ta'lik yazılarda kalemin ağız genişliği 2,5 mm, nesihthe ise 1 mm dir. Kalem ağız bu ölçüye göre küçülmeye başlarsa yazı o cinsin «hafisi», büyümeye başlarsa «celisi» olur. Hafî, gizli mânâsına gelir. Bunun yerine gubârî (toz gibi) veya hurde (küçük) kelimeleri de kullanılabılır... Celî, meydana çıkmış, âşikâr demektir. Yazı sanatında bir yazının normal cesameti üstünde yazılmış şekli mânâsına gelir. Ya'nî bir hatt nevi' değil, karakteridir. Yazı normal eb'adın üç misli büyüklüğünden itibaren CELÎ adını alır. Bu arada kalan cesâmet «Tokça» tâbiriyle ifade edilir (8). Bu izahata göre 2,5 mm ise sülûs yazının esas kalınlığı, daha küçükse hurdesi, 7,5 mm'ye kadar olanı Tokça ve 7,5 mm den büyüğü de celi adını almaktadır.

Doç. Dr. Ali Alparslan Celi'yi ta'rif ederken «Serçe parmak kalınlığındaki yazılara celi deneceğinden» bahsediyor (9).

Çok kıymetli yazı koleksiyoncusu ve sanat tarihçisi Ekrem Hakkı Ayverdi, celi hakkındaki mütalâalarını şu satırla ifade etmektedir :

«Sülûs, yazının hudut ta'yîn etmeden yazılan nev'idir. Esas kâideleri sülûse merbût olmakla beraber her türlü tezyîni şekle, istife müsait olgun bir tarzıdır... Kalınlığı ve büyüklüğü arzuya göre değişir. Yerine göre üç, beş santimden 50 santim kalınlığına kadar olanları vardır (10).

Prof. Dr. Celâl Es'ad Arseven; «Sülûs yazının uzaktan okunacak kadar büyük olanlarına Sülûs celisi denir» (11).

Celî hakkında Ord. Prof. Dr. Ahmed Süheyl Ünver ise; «Abide-lerimizde ve levhalarımızda kullanılmış büyük kıt'ada sülûsdü. Bu, bildiğimiz oda levhalarında ve murakka'larda kullanılan sülûsün usul ü mahsûsası ile, daha ziyade hususî bir istif ile yani harflerden mürekkep kelimeler yan yana, yerine göre bazı harfler üst üste getirilerek büyütülmüştü. Sülûsün büyütülme dereceleri konacak yerin büyüklüğüne ve yüksekliğine göre değişir...» (12) diyor.

İsmail Hakki (Baltacıoğlu) da şu görüşleri ileri sürüyor: «Hat-tatlar buna sade «Celî» derler ve ekseriya bu kısa ismi kullanırlar. Sülûsle, celisi arasında şekillerin esasî itibariyle bir fark yoksa da celinin nisbetleri daha başkadır. Celî uzak için yazılan bir yazı oldu-ğundan daha tok ve daha sert olarak yazılır. Harflerin terkinine gi-ren çizgiler arasında doğru çizginin rolü büyüktür. Celî, daha yaşlı ve büyük bir bünyenin te'sirini verir. Sülûs de aynı şekilde olmakla beraber daha genç görünür. Binaenaleyh sülûsle celiyi ayıran... şe-kil farkı olmaktan ziyade yaş ve ifade farkıdır (13).

... En mühim fark münhanne'nin (eğri, yuvarlak) galebesidir... Sülûs Celisi... düz çizgi ve genye zayıf (açı)sı tanımaz. Tarihde Sü-lûs celisine sâbit bir seciye veren millet Osmanlılar olmuştur. Çünkü; Osmanlılar Sülûs celisini meş'ûd bir cesaretle bu yazının tâbî' oldu-ğu, daha doğrusu esiri kaldığı bütün tezyinat unsurlarından ayırmış-lardır... Osmanlıların Celî yazısında te'sis ettikleri kıymet hükümle-rini iki kısımda toplamak mümkündür. Bunlardan biri zekâya ait kıy-metler diğeri irâdeye ait olan kıymetlerdir. Bu iki temayülün iki büyük münessili vardır. Bunlardan biri Mahmut Celâleddin (? - 1829), diğeri Mustafa Rakım (1757 - 1826) dır. Celâleddin'e göre yazı şekil-leri canlı değil, câmit (cansız)dır. Hendesi (geometrik) şekillerin aynı olmaksızın hendesi şekillere mahsûs sıfatları taşımaktadır. İşte Celâ-leddin'in yazılarında herşeyden ziyade keskinlik, katılık, ağırlık ve muvazene vardır. Yazıları ... Ma'kul, Mütevazin (ölçülü) fakat kuru, mücerrettir. Celâleddin'in vücûda getirmek istediği te'sir bir hayat tesiri değil, bir zekâ te'siridir...

Mustafa Rakım büsbütün başkadır. Bu sanatkârın aradığı güzel-lik, hayat ve hareket güzellikleridir. Râkımın şekilleri câmit değil, canlıdır... Râkım canlı, vakârlı, iradeli mahlûkların bir mecmûasıdır. Harflerine harekete müheyyâ bir ifade kazandırmıştır (14). Rakım'ın yazıları karşısında bulunursanız harflerde zevilhayat (hayat sahibi) gibi çerçeveden fırlamak istidadını görürsünüz. Hayatta, hareketle, evzâda tecelli eden güzelliklerin, ulvî te'sirlerinin meftûnu olursunuz. Herhalde bu yazılan şiddetli bir nüfuz ile sizi teshir edecektir. Râ-

kım'ın yazılarını anlatmak, güzelliği ta'rif etmek kadar güç bir iş-
tir. Yalnız şu kadar söyleyelim ki : Bir Sinan Türk Mimarlığında bir
Michel Ange heykeltraşlıkta ne yapmışsa, daha ziyadesini yazıda
RÂKİM yapmıştır. Hiçbir sanatın tarihi Râkım gibi eski ihtiya-
lardan silkinerek, muhitini parçalayan ve bütün görüşleriyle kavâid-i
mahsûsası (hususî kâideleri) ile o kadar yeni, o kadar müstesnâ bir
âlem vücûda getiren sanatkâr kaydetmemiştir. Sanayi'i nefisenin (gü-
zel sanatların) hiç bir şü'besi yoktur ki insan vücudu gibi güzelliği
ri, incelikleri, tenasüpleri yazı gibi sâde çizgilerle temsilde Râkım
uslûbu kadar muvaffak olsun... Denilebilir ki Râkım sanayi'i ne-
fisenin en büyük şahıslarından biridir (15).

Mustafa Râkımla, Mahmûd Celâleddin arasındaki fark vermiş ol-
duğumuz şu yazıların mukayesesini ile de kolayca anlaşılabilir.

Sülûs yazı, her ne kadar nesih yazıya benzese de nesih yazının
daha ilerisi ve büyütülmüşü olmayıp kendisine mahsûs nisbet ve şe-
killeri olan bir yazıdır (16). Bu yazı «mıkvâsu'l hatt, mizânü'l hutût»
diye isimlendirildiği (17) gibi «mıkvâsu'l hutût» da denmiştir. (Çünkü)
bütün yazılar bundan çıktığı gibi Kûfî'den bugünkü yazıya dönen ilk
şekildir (18).

Yerlerine göre muhtelif Sülûs celîleri şu yerlerde bulunur : Câmî'-
lerin kubbe ve küçük yazıları, Allah, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)
dört halife ve Hasan Hüseyin isimleri yine camî'lerdeki seyyar ve sa-
bit yazılarda muhtelif istifli kısa âyet ve hadisler, bazı çeşmelerde,
mezar taşlarında; namazgâhlarda, saray tarihleri ve yine saray daire-
leri üzerinde, çiniler arasında, eski donanma gemilerinin isimleri,
türbe, çeşme, han, hamam gibi tarihî eserlerin kitâbelerinde yer
alırlar.

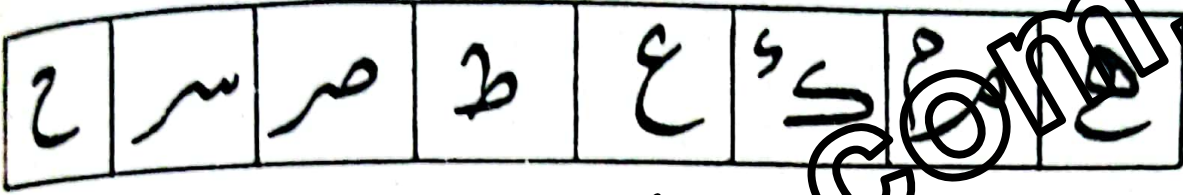
Sülûs yazının en çok kullanıldığı sahalardan birisi de, Tuğra
çekme işi olmuştur. Sülûs, her türlü şekle uyabilecek, çok çeşitli şe-
killerde yazılabilecek bir yazı olduğu için ister - istemez tuğra çekme
(tuğrakeşlik) işinde de ön sırayı almıştır. Sülûsden başka yazılan tuğ-
raya hiç elverişli değildir. Nitekim onlar hemen hemen hiç de kulla-
nılmamıştır. Yalnız Topkapı sarayında Babüssaade'den girilince kar-
şınıza çıkan Arzodası'nın kapısının iki yanındaki tuğralar ta'lik
iledir.

Sülûs ve bilhassa Celî Sülûs'ün hiç değişmez şartı ve en zor kıs-
mı istif meselesidir. Diğer yazıların umumiyetle satır halinde yazı-
labılmasına mukabil Sülûsün celî şeklinde istif endişesi, ya'nî harf ve
kelimelerin bir kâide dairesinde üst üste terkiib edilmesi lüzumu baş-
gösterir. İstif terkiibinde ekseriyâ aşağıdan yukarıya bir sıra ta'kib

edilir. Nâdir olarak yukarıdan aşağıya doğru olan terkiplere de raslanır. İstif yapılırken okunuş sırasına göre önce gelmesi icâbeden harf, sonra gelmesi icâbeden harfle yer değiştirmiş olursa bu yazının teşrifatı bozuk demektir. Her kelime ve harf yerli yerinde ise bu yazının «teşrifatı yerindedir» bir başka deyişle takdîm - te'hire riâyet olunmuştur» (19) denir.

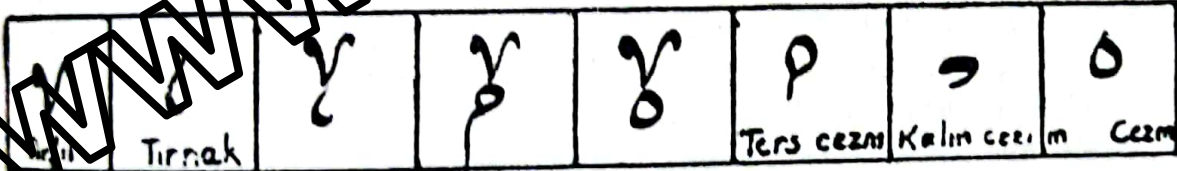
Celi sülûs yazıda Hareke'nin yanısıra mühmel harf işaretleri ve süsleme işaretleri denen bir takım işaretler kullanılmıştır.

Mühmel harf işaretleri şunlardır :

(He) den başka hepsi ait oldukları noktasız harfin altına yazılır. O harflerin noktasız olduğunu göstermek suretiyle okumayı kolaylaştırmak, bir de noktalı harflerin noktalarından doğan süse karşı noktasızların boş yerlerini süslemek için kullanılır.

Süsleme işaretleri de şunlardır :

Bunlar harf ve hareke aralarındaki boşlukları doldurmak için kullanılır (20).

Sülûs yazının vâzı İbn-i Mukle (Bağdat'lı Ebu Abdullah Muhammed İbn-i Hüseyin İbn-i Mukle) dir.

İbn-i Mukle hicrî dördüncü (milâdî X.) asırda yetişmiş (886 - 940)' ve İmam-ül Hattatîn diye şöhret bulmuştur. Abbâsî halifelerinden Muktedir - Billah, Kaadir - Billah ve Râzî - Billah'a vezîr olmuş, üç defa gaza etmiş, üç def'a gazaba uğramış malî müsadere, kendisi hapsedilmiş ve evi yakılmıştır. Nihayet dili ve sağ eli kesilmiş... eli kesildikten sonra sol eliyle de yazı yazmış olduğu rivâyet olunurmuş (21).

Günümüzde Hâmid Aytaç (1891), mâzide ise, Mustafa Râk Kadiasker Mustafa İzzet (1801 - 1877), Şefik (1819 - 1880), Sâmî E di (1838 - 1912), İsmail Hakkı Altunbezer (1869 - 1946), Kâmil dik... Celi Sülûsün unutulmaz üstadlarından bazılarıdır.

2 — Nesih Yazı :

Hem düz, hem devirli çizgileri bulunan bu yazı kolay ve yazılabilmesi ve rahat okunması yüzünden tutunmuş ve Küfî ye kullanılmaya başlamıştır (22). Nesih sülûse tâbî' olup kalınlığı on üçde biri kadardır. Bu yazı teknik bakımından Sülûs'ün üçde ikine neshetmiş ve üçde biriyle de ona tâbî' olmuştur... fakat tam sülû değil onu andıran bir husûsiyeti hâizdir. Bu sebeple nesih adı güzel konuvermiş olmayıp, yazının tarifini veren bir mahiyet taşıyarak isimlendirilmesi hususunda şu üç sebep söylenebilir :

1 — Nesih, yani «bir şeyi kaldırıp onun yerine başka birşey ko mak» mânâsından nâsîh yerinde kullanılmış olmasıdır ki, Küfî Kur'an yazılmak mevkiinden resmen kaldırıp yerine geçmiş olma dır.

2 — «Nüsha çıkarmak» mânâsından Mushaf nüshalarını tek etmekte veya bu gibi kitâb istinsah eylemekte kullanılmak üzere o taya konulduğunu ifade için Nesih denilmiş olması da uygundur.

3 — Yazının san'at bakımından teknik hususiyetini ifâde etme tir ki, bu da Sülûs'ün üçde ikisini nesh ve tay (kaldırma ve çık ma) ve üçde birini ibka etme (bırakma) ve bu üçde bir nisbetle Sülûs'ün yukarıdaki tarifine tâbî' olmasıdır...

Bu üç ihtimal Nesih yazı hakkında sahîh ve birbirini tamamı mahiyette olup, ilk ikisi ilmî haysiyet, üçüncüsü de san'at haysiyet bakımından birer isimlendirmedir. Bununla beraber ilk ikisi daha z yade tarihi bir adlandırma olabildiği halde; üçüncü, yazının esas ve tekniğini ifade etmesi i'tibâriyle hepsinden kuvvetlidir (23).

Nesih yazı en çok kitap yazma işinde kullanılmıştır. Nesih yazılmış kitaplarda ara başlık için ayrı bir cins yazıdan (sülûs, rika) faydalanılır... Nesih yazı için en mübarek kitâbet sahası Kur'an-ı Kerim olmuştur. Bilhassa XVI. asıra kadar Kur'an kitâbetinde (yazıl masında) Sülûs Reyhânî ve Muhakkak hatları da çok kullanılırdı (24). Bugün elimizde bulunan basma Kur'an-ı Kerimlerin tamamı Nesih dir. Nesih yazı aynı zamanda matbaa harfleri olarak da kullanılmış tır. Matbaalarda basılan hemen hemen bütün kitapların yazısı Ne sih'tir.

(Nesih) sonradan tashihe elverişli olmadığından yazanın ustalığını tecrübe bakımından hattatlar arasında bir mihenk gibidir. Başka yazılara nisbetle daha kolay okunduğundan çok yayılmıştır (25).

...Nesih'e Neshi'de denir. Harflerin büyüklük ve şekline göre birkaç çeşidi vardır ki, bunlara da Nesih celisi, Nesih kırmacı, Nesih incesi, Nesih hurdesi, Nesih kubâdisi isimleri verilir (26).

Sülüs yazı gibi bunu da İbn-i Mukle keşfetmiştir. Yakut-u Müz-ta'simî'nin kalemîyle epeyce terâkki etmiş olan Nesih hattı Amasya'lı Şeyh Hamdullah (1429 - 1520) ve Hafız Osman'ın (1642 - 1698) san'at-kâr kalemîleriyle zirvesine çıkmıştır. Hâfız Osman'dan sonra İsmail Zühdi, Şevkî Efendi, Bakkal Arif Efendi, Hasan Rıza efendi, Hacı Kâmil efendi, Halîm efendi... gibi ölümsüz san'atkârların ellerinde varlığını sürdürmüş olup günümüzde de Üstad Hamidî Amidî (1891) nin ellerinde yaşamaktadır.

(1) S. 21.

(2) C. III, S. 102.

(3) M. Bedreddin Yazır: Kalem Güzeli C. I, S. 87.

(4) Hatt ve Hattatlar S. 21.

(5) Kalem Güzeli, S. 90.

(6) Türk Ansiklopedisi C. 3, S. 252.

(7) Tuhfe-i Hattatın S. 618.

(8) Uğur Derman: Türk Ansiklopedisi C. 19.

(9) Bk: Meydan Larousse: Hatt maddesi.

(10) Hatt San'atı ve Fatih Devri Hattatları, S. 8, İstanbul 1953.

(11) San'at Ansiklopedisi, C. 4, S. 1851.

(12) Türk Yazı Çeşitleri ve Faideli Bazı Bilgiler, S. 15, İstanbul 1953.

(13) Bk: Yazının Usûl-ü Tedrisi, S. 6, İstanbul 1340, Matbaa-i Âmire.

(14) Aynı müellifin «Sanat» adlı eseri S. 100 İstanbul 1934.

(15) Aynı Müellifin Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası Sayı: 19, S. 5'deki makalesinden.

(16) San'at Ansiklopedisi C. 4, S. 1851.

(17) Türk Ansiklopedisi C. 3, S. 252, Kalem Güzeli C. I, S. 101.

(18) Ord. Dr. A. Süheyl Ünver: a.g.e. S. 14.

(19) Uğur Derman: Türk Ansk. C. 19. Hatt maddesi.

(20) Türk Ansk. C. III, S. 253.

(21) Mahmud Bedreddin Yazır, Kalem Güzeli, C. I, S. 92-93.

(22) Türk Ansk. C. III, S. 253.

(23) Mahmud Bedreddin Yazır: a.g.e. S. 92.

(24) Türk Ansk. C. 19.

(25) Türk Ansk. C. III, S. 252.

(26) C. E. Arseven, San'at Ansk. C. III, S. 1502.

GÜNAH YÜKLÜ OVALARDAN...

Nâzım ÇAPANOĞLU

Güne batan güneşle başbaşa dağlarda,
Hani dertleşirdik bir zamanlar,
Ve çekilirdik dünyamıza karanlıklarla,
Yeni bir gün beklerdik hergün.

Uzun bir gelecek mi yoksa yarın?
Böyle idi patikada yaşadıklarımız.
Heyhat! gün batıyordu yine,
Bütün günahıyla yüklü karanlıklara.

Başların kartalı çekilmiş dala;
Fizeleri kapalı uyuyor sanma,
Bekliyor ovaya inecek yarın,
Sis bürümüş günah yüklü ovalar.

Seher vakti uyanıyor yeni gün.
Vaktin çığlığıyla, rahatsız, bu gün!
Göç başlıyor böyle istiyor kader.
Akıncı kıyama duruyor bugün.

Ezilmiş toplumun imdadına koş!
Libasın ölümden gömlek ne de hoş.
İslâm'ın emri bu mazluma yetiş!
Seher vakti kanadını ört ovaya kartalım!

Gün doğmuş mazluma müjdeler yüklü.
İslâm'la müşürref asker geliyor!
Cenk türküsü dalga dalga yayılan
Ovalardan MÜCAHİTLER geliyor!

HİKÂYE :

BİR ÇUVAL UN

A. Efe ÇEBİNEZİ

Toprak damlı evin önü çakıllı bir seki ile yükseltilmişti. Sekinin önünde artık yavaş yavaş ihtiyarlamaya başlayan, kalın gür yapraklı, erkek bir dut ağacı vardı. Güz sonlarına kadar sık yapraklarının sağladığı gölge, kaya gölgesi gibi serin olurdu. Arka dalları evin duvarının üstüne, damın ucuna kadar yayılıyor, sekiyi günün her saatinde gölgede tutuyordu. Toprağın derinliklerine kadar dalan damarlarıyla, çok rahat besleniyor, yine dibinden geçen su arkı sayesinde de gelişip dallanıyordu. Bu ağaç, köyün bütün diğer dutlarını kışkındıracak kadar güzeldi ve eve de öylece yakışıyordu.

Receb sekinin ucuna serilen yamalı hasıra uzanmış, arkasına üstüste koydurduğu iki yastığa dayanmıştı. Ayak bileklerine kadar inen

ELLİDOKUZ

ve ucundan bağlanan beyaz donunun üzerine keten işliğini giymiş onun da üzerine sık düğmeli siyah yeleğini geçirmişti. İkinci havanın tatlı serinliğinde, yeni sardığı sigarasını tütürüyor, dudun apak arasından aşağılara, görebildiği kadarıyla yazıya kadar olan yerleri seyrediyordu. Yeni yeni dallanan nar fidanları arasından caminin önü de görülmekteydi. Az yukarıda ise pınar vardı ve bir kaç kadın su dolduruyordu. Evin sol tarafındaki kendi diktiği küçük duta bağlanmış olan eşek, yemini yemekle meşguldu. Caminin önüne yukarı, Bekçi Ali, çelimsiz eşeğinin dıyırık semerine oturmuş, yavaş yavaş yürüyordu. Caminin avlusundaki adamlara bir selâm verdikten sonra eşeğin tergisine bir yular yapıştırdı. Eşek bir iki adım istahlandıktan sonra, tekrar yavaşladı ve camidekileri arkalayınca anırmaya başladı. Başlangıçta inceden çıkan sesi, gittikçe kalınlaşarak köyün içine gömüldüğü dereyi yankılandırırdı. Daha anırmasının sonuna gelmeden, Receb'in eşeği ağzındaki yemi bir nefeste dışarı savurduktan sonra, karşılık vermeye başladı. Receb daldığı durgunluğun bozulması üzerine, kendi eşeğinden tarafa döndü, gülümseyerek eşeğe baktı. Anırmasının ortasına varmış olan eşek de biraz sinirli, huysuzlanarak evden tarafa karışını çevirdi. Receble göz göze gelince, sesi yavaşladı ve biraz sonra kesildi. Tam bu sırada Kittiş'in evine aşağı bir köpek havlaması yarıldı. Daha sonra da hocanın ikinci ezanını okuyan ses duyuldu. Köy yeniden sıcak bir ikinci sessizliğine girdi.

Receb karşı geçen evlerine, yamaçlarına bakarak ezanı dinledi. Ezan bitince karısını çağırıp bir tas su istedi. Su gelinceye kadar da tabakayı açıp bir sigara daha sarmaya başladı. Karısı geldiği zaman sigarasını sarmıştı. Tabakasının üzerine bıraktıktan sonra suyu sonuna kadar içti. Hafif bir rüzgâr ağaçların yaprakları üzerinde tatlı bir hışırtı ile gezinerek geçti. Etrafa iyice serinlik yayıldı. Receb sigarasını ağzına aldı. Yakıp ilk dumanını savurduktan sonra, şapkasını hafif geriye kaydırarak başını kaşdı; tekrar aşağılara seyre daldı.

Caminin üç kişilik cemaati, ikinci namazını kılmış dışarı çıkmıştı. İki dut ağacının gölgesinde duruyorlar, ağır ağır konuşuyorlardı. Receb az sonra Kürdoğlu'nun camiden çıktığını gördü. Arkasından Küçük Mustafa da çıkmıştı. Receb yerinden doğruldu. Yemelerini ayağına geçirerek, köyün içine doğru yollandı.

Suyun başına geldiği zaman, Kürdoğlu Bekçi Ali'nin evine yaklaşmıştı. Görünmeden caminin arkasına, oradan Çöllere doğru uzandı. Küçük Mustafa'yı evin önünde oturan anasına sordu. Guylara git-

tiğini öğrendi. Receb Topal - İncir'e aşağı ağır ağır yürüdü. Az sonra gözden kayboldu.

Havuşun kapsalığındaki büyük çalıyı eliyle yanlatarak içeri geçti. Himlerin yaygın gölgesinde ilerleyerek Lop'un dibinde oturan Küçük Mustafa'ya yaklaştı. Küçük Mustafa omuzunu incirin köküne dayamış, sigarasını yakmıştı. Yemenilerini de çıkarmış ayaklarını uzatmıştı. Bu oturuşu ile yorulmuş gibi görünüyordu. Ayak sesine başını çevirip Receb'i görünce, gözü, huzuru kaçmış bir renge girdi. Yarım yamalak bir gülümsemesi, sigarasının dumanları arasında kaybolup silindi. Receb'in selâmına gülerek karşılık verdi. Yan tarafında dağınık bir halde duran saman kasarının üzerine oturan Receb kurnaz kurnaz Küçük Mustafa'ya bakıyordu. Sonra o da tabakasını çıkarıp bir sigara dolamaya başladı.

İkinci serinliği Lop'un altında gittikçe yerleşiyor ve oturanlara tatlı bir rahatlık veriyordu. Soldaki dibi çıplak bir zeytinin altından yazının Bağlar tarafına düşen kısmı Cingir'a kadar görünüyordu. Karşıda ise Abizem üzerinden Liman tarafına ve şehrin sahil kısmı ile ilerisinde uzanan deniz, atlas mavisi mat bir renkle göz alabildiğine kadar uzayıp gidiyordu. Deniz yatmış öğle uykusundan daha uyanmamış, güneşin altında esner gibiydi.

Köyde tütün beldi. Havkire olsun, yazı olsun yaz gelince tütün yeşiline dönerdi. Yalnız kâğıt bulmak meseleydi. Gazete kâğıdı veya başka kâğıtlarla idare ediyorlardı köylüler. Bir kısmı da kamış lülelerle işni görüyordu. Ekmek bulmak, Antakya'dan Payas'a kadar yazın karışıklıklar içinde harman kaldırmak mümkün değildi. Bir de Fransız idaresinin kaçakları, suçluları takip etmesi, hemen hemen her gün köye jandarmaların gelmesi, köydeki sınırlı yokluk havasını törpülüyordu.

Receb sigarasından bir nefes çekmiş, tabakayı biraz ileriye eliyle uzatmıştı ki Küçük Mustafa :

— Ne var ne yok emmoğlu, dedi.

— Eyilik amma, hiç dirliğimiz yok!

Arkasından ikisi de sustu. Güneş bu sessizliğin içinde inişini hızlandırmışa benziyordu. Receb tekrar söze başladı :

— Uzun tarlaya fellahlar bir kireç ocağı açmış biliyon mu?

— Ha duydum, dün de çilpek dumanını gördüm.

— Kim yaktırıyor aceb haberin var mı?

— Villaa, Ermeni Artin dedilerdi. Bilmem aslı var mı?

— Var var! Doğru, ben geçen Giritlilerin gayvesinde duydum; onunmuş.

Bir incir kuşunun başlarının üstünde cik cik diye sesi duyuldu. Sonra daldan dala seken kuş yukarı doğru uçup gitti. Serinlik arttı. Arap bülbüllerinin sesi de yaygınlaşıyordu. Receb bacaklarını ileri doğru uzatarak, kasarların üzerine yan geldi. Küçük Mustafa hâlâ lopa dayalı idi. Derin düşüncelere dalmış, bakışlarında evdeki yoksulluğu düşünüyor gibiydi. Hele bir anası, ki zayıflıktan başına doğrultamıyordu. «Ama herkes böyle» diye geçirdi içinden. Sonra, daha durgunlaştı bakışları. Çocukluğu geldi gözlerinin önüne. Sonra, ısırgan otları. «Ne can alıcıydı hıncırlar» dedi kendi kendine. Bir keşinde ağaçtan otların içine atlamış, dengesini bulamayınca, ağaca sına kaykılmış, devrilmemek için otlara sarılmıştı. Ama, hem elleri ısırgandan kavralanmış, hem de yana yuvarlanmıştı. Bir hafta kadar acı çekmiş, fakat iyileşince, eline geçirdiği kırıntı bir dut çubuğu ile gördüğü yerde ısırganları köklerinden biçmeye başlamıştı. Hızla başının üzerinden çevirdiği dut dalı, vınılarak ısırganların köklerini ekin gibi biçiyordu. Sonra ısırganlar, durdukları yerde sallanmadan bir basamak aşağıya düşüyorlar, yan yatıyorlardı.

Yan gözle Receb'in kendisine baktığını görünce, gözleri kırıştı. Uyanır gibi bir hareket yaparak, ayaklarını oynattı. Sönmek üzere olan sigarasının son bir nefes daha çekti ve izmariti yana doğru fırlattı. Receb izmariti gözleri ile takip ettikten sonra tekrar söze başladı.

— Yıllaa emmoğlu, yirmi günden beri ağzıma ekmek koyduğum yok. Ya şu incirler de olmasa, hâlimiz nic'olurdu?

— Eyiki ekmişler. Allah razı olsun. Haydı yaz neyse. Bunun kışı da var. O zaman n'apıcık. Sen onu düşün!

— Benim kışı mışı düşündüğüm yok. Yirmi günden beri neredeyse karnımda incir ağacı bitecek.

— Allah Kerim bre emmoğlu!..

— Benim mavzeri diyom, alsak da, şu kireç ocağına gitsek bir çuval un varmış, alamak mı aceb?

— Olur mu bre herif? Onlar beş gişiden fazla. Bu zamanda un verirler mi adama.

— Ben gözümü koydum Mıstava, sen de gelersen bölüşürük. Irzı kırık kâfirlere iki kurşun patlattım mı Manig'in deresini bulurlar. Sen gel bak alacağız.

— Ulan ya vermezlerse irezil olmayak ha!

— Sen beni bilmiyon mu bre herif, bize dayana mı bilirler, sen yeter ki gel.

Küçük Mustafa tekrar aşağılara baktı. Vakit ne çabuk geçiyor-

du. Cingil'in gölgesi yazıyı yarılammıştı. Receb'in dediği de hiç fena değil diye düşündü. Bir çuval un az değildi tabi. Bu işe akli yatar gibi oldu. Receb'e :

— Ne zaman gedickik?

— Yarın gece. Yatsı ezanıyla evden çık. Ben Tütünnü yerinde seni beklerim. Bir de örme al. Belki lâzım olur.

— Olur öyle yapak.

Receb tabakaya yeniden sarıldı. Epeyce kalındı doladığı sigara. Tabakayı Küçük Mustafa'ya uzattı. O da sigarasını sarınca kalktı. Güneş denize inmişti. Dazın tepesi kızılıklara dalmıştı. Havuşun kapısalığına gelince, köy tamamen göründü. Mezarlığa yukarı bir kaç kişi gidiyordu. Zaten mal çok az olduğu için sesleri de az çıkıyordu. Cırcır böcekleri ise iyice yorulmuşlardı.

Topal incire kadar konuşmadan yürüdüler.

Ağustos sonu geceler çok sessiz olurdu köyde. Bulutsuz bir gök yüzünde parlayan yıldızlar geceyi yalnızlığını azaltırdı. Hele mehtap varsa, Yazı çok daha tatlı olurdu. Ama bu günlerde ay sabaha karşı doğuyordu.

Küçük Mustafa da gelince yola düştüler. Yazı yolu tozlu idi. Yemenilerinden hiç ses çıkmıyordu. Cingil'a vardıklarında tatlı bir serinlik duyular. Tepesi oldukça rüzgârlıydı. Sağ alt taraflarında kireç ocağı görünüyordu. Çok hafif bir dumanı çıkıyordu. Adamlar ya yatmışlar ya oturup sohbet ediyor olmalıydılar. Daha ocağı yaktıklarının ikinci günüydü.

Bayırın üst tarafına iyice yaklaştılar. Kireç ocağını çevreleyen çalılar arkasına kadar varıp etrafı dinlemeye başladılar. Kireç ocağının sol tarafında yirmi otuz metre kadar mesafede ağzı dar, içeri doğru uzayan bir mağara vardı. Bu mağarada kalıyor olmalıydılar. Küçük Mustafa ile Receb biraz sola kayarak mağaranın üstüne yaklaştılar. Etraf oldukça sessizdi.

Az sonra ocakta bir çatırdı başladı. «Çalı atıyorlar» dedi Receb. Başını çalılar arkasından kaldırarak ocağa doğru dikkatle baktı. Çatırdı biraz daha arttı ve duman yükseldi. Adam işini bitirince mağaranın önüne geldi. Az sonra her taraf sessizleşti. İki arkadaş bir yirmi dakika kadar sessizce durdular.

Receb sigarasını bitirince ayağa kalktı. Mustafa'ya «Sen burada bekle, ben kurşunu sıkınca aşağıya atla, yanıma gel!» diyerek, arka taraftan ocağa doğru yürüdü. Ocağın etrafını kolaçan ettikten sonra yavaş yavaş mavzer elinde hazır olduğu halde mağaraya yaklaştı. Ki-

ALTMİŞÜÇ

reççiler mağaranın ağzında yatıyorlardı. On metre kadar mesâfe vardı. Kısa vadeli yorgun horultulardan başka çıt yoktu ortalıkta. Mavzeri ni adamların üzerinden havaya ateşledi. Yedi sekiz kişilik bir kımıl- tiya şaşkın bir gürültü katıldı. Gözlerini açanlar neye uğradıklarını şaşırdılar. Bir ikisi mağaranın içine girmişti bile. Receb'in kalın se- sinden ürken diğerleri de içeri daldı. Küçük Mustafa yukarıdan gü- rültü ile atlayınca adamlar daha çok korktular. Receb mağaranın ağzına yaklaşarak, hepsine bir «Çıkin lan dışarı!» diye bağırdı. Ker- kulu gözler, parlayan mavzer karşısında fal taşı gibi açılmıştı. Pep- sinin nutku tutulmuş, sesleri kesilmişti. Küçük Mustafa eline geç- diği kalınca sopayı tüfek gibi tutuyordu. Receb biraz daha yakla- rak tekrar bağırdı. Ama içeriden kimse çıkmıyordu. Çıkmak ta hayli zor olacaktı anlaşılan. Silâhları olup olmadığı da belli değildi. Olsa şimdiye kadar niçin kullanmasınlardı. Demek ki yoktu. Receb böyle düşünerek, daha iyi seçmeye başladığı mağaranın içindeki adam- lara hayın hayın bakıyordu. Mağaranın içinde yarı fısıltı, ürkekçe konuşmaların anlaşılmasına imkân yoktu. Küçük Mustafa Receb'e yaklaşarak :

— Çıkmaya bakalım galiba, ne yapsak aceb?

— Ben bunların hepsini yakacağım. Şuradan bir çalı tutuştur bakim seni şimdi nasıl kaçarlara gör bakalım.

Küçük Mustafa seğirdip bir çalı tutuşturdu. Mağaranın önüne geldi. Receb mavzeri içindekilere doğrultmuş duruyordu. Yanan ça- lı mağaranın ağzına atmasını söyledi Küçük Mustafa'ya. Yanan ça- lının üzerine, gevrek yeşili yarı kurumuş olan çalılardan da atılınca beyaz mavisi bir çiğ duman mağaranın içine dolmaya başladı. Du- man içeri akınca, Receb iyice keyiflenmişti. İçerde de peşpeşe öksür- meler, acayib bağrışmalar birbirini kovalıyordu. Duman da gitrikçe bastırıyordu ağırlığını. Bir on dakika bile geçmeden biri dışarı fı- rladı. Kimseyi görmeden mağaranın önünde şaşkınca durması Küçük Mustafa'yı harekete getirdi. Elindeki sopayı, kışının üstüne bindirin- ce, adam sendeleyerek mağaranın önüne aşağı kapaklanırken Re- ceb'in tekmesi de ayaklarını yerden kesti. Tepe taklak yuvarlandı. Onun arkasından sırayla diğerleri de çıkmaya başladı. Fazla korkan- lar o kadar şiddetle dışarı atılıyorlardı ki, sopa ve tekme yemeden boşluğa yuvarlanıyor, acayip bağrışmalarla kaçıyorlardı. Hem Receb hem Küçük Mustafa vurabilecek zamanı bulurlarsa Allah yaratmış demeden tekme ve sopalarını indiriyorlardı. Uzun tarlanın düzlüğüne inen yedi kişi tabana kuvvet kaçmaktaydı. Gecenin karanlığında be- yaz donlu gecelikleriyle mezarlık hortlaklarına benziyorlardı.

Mağaradan çıkan kalmayınca Receb ile Mustafa biraz rahatladılar. Adamların ardından gülerek bakıyorlardı. Receb mavzeri sol eline almış, üzerine yanlamış duruyordu. Küçük Mustafa da az ilerisinde kaçanları seyrediyordu.

Bir çalı üzerine basılan yüklü bir ayağın çıkardığı çatırdıya uyanan Receb, arkasına dönünce, un çuvalını yüklenmiş sonuncusunun mağaradan çıktığını gördü. Hemen sağ elini geriye kaydırıp adamın boğruüne okkalı bir yumruk indirdi. Adam Küçük Mustafa'dan yana sendeledi. Receb :

— Ulan satan biz buna geldik, verir miyik sana!» diye söylendi.

Küçük Mustafa'nın boynuna indirdiği sopa, çuvalı tuttuğu parmaklarını uyuşturunca, çuval bir yana, adam öne tökezledi. Receb çuvalı tutmuştu bile. Mustafa adamın arkasından bir kaç adım daha attı. Beraberinde bir iki taşı da yuvarlayan adam, ötekilerin ardından son sürat kaçmaya başladı.

Mustafa, yukarı, Receb'in yanına gelince, onu çuvala sarılmış buldu. Yüz kiloya yakın bir ağırlığı vardı. Buna ikisi de çok sevindi. Receb, Mustafa'yı yanında görünce :

— Emmoğlu, iş tamam. Bunları kırıklar da bu kadar yürek var işte.

— Villaa Zorlu'dan beri de nefes almaz bunlar.

— Ulan un da ne tatlı kokuyor bel! Bunun sıcak ekmeği koktuğu zaman gel de canın dayansın.

— Ulan düşürmesin emmoğlu, açlık böyle işte.

Receb zayıf olmasına rağmen güçlü kuvvetli bir adamdı. Unun kokusundan sarhoş olmuş gibiydi. Göz doyurucu, sıcak, mide okşayıcı bir kokusu vardı.

Mavzeri Mustafa'ya uzattı. Sonra dizini ihtığı gibi çuvalı omuzladı. Bir solukta tepeye çıktılar. Arkada adamların tozları bile görünmüyordu. Önlerindeki çanak gibi yazı sessizleşmişti. Çama doğru kendi ayak seslerini dinleyerek yürüdüler.

Köye geldiklerinde vakit gece yarısını geçmişti. Yıldızlar Cıngıl'ın üstüne doğru sarkmaya başlamışlardı. Irgat uykusunda olan köyden çıt bile çıkmıyordu. Nöbetleşe getirdikleri çuvalı Receb'in evine indirdiler. Sekide yarı uyanık duran Receb'in karısı hiç ses çıkarmadan kalktı. Gece adam görünce anırmasın diye eşeği evin diğer tarafında bulunan bir ağaca bağlamışlardı. Çuvalın yarısı ayrılıp Küçük Mustafa'nın omuzuna konulunca, o da sessiz sessiz nefes bile almaktan ürkererek eve geldi. Mahallesi ıssız bir uyku çekiyordu.

ALTIŞBEŞ

BÜYÜRDÜ DÜŞÜNCELERİ

—Bize yol gösterenlere—

Y. Muhammed AKTÜRK

Tarih gibi suskundu dudakları,
Öyle yaşadılar.
Fırtınalara karşı
Anıtlar gibi dikildiler,
Her mevsimde biraz daha büyüldü düşünceleri.
Her sonbaharda biraz daha ağırdı önleri.
Ölü sanılan yerde,
Toprakla birleştirdi umutları.
Bir yağmur damlası bir mânâydı onlarca,
Çürüdü yağmurlarda saçakları.
Kayboldu Cuma şenlikleriyle birlikteler.
Ama onlar yılmadılar,
Büyüttüler aydınlık hayalleri.
Aşkı iplik iplik nakışlara işlediler.
Umutlarını dağ dağ kabbelere ektiler.
O hep vermiş, o cömert toprak anaya ektiler,
Ve beş ediler...
Nitekiyle,
Düştürük aşkıyla,
Tazadılar göklere çağın zulmünü.
Ve konuştular...
Birbirlerine pehlivan hikâyeleri anlattılar,
Kan gibi çaylarını içerken yer yer,
Eski bayram sabahlarını hatırladılar,
Nice fetihlerden,
Filistinden, Çanakkaleden.
Bakışlar taşıdılar,
Tarih gibi suskundu dudakları.
Mesnevi nefesleri gibi mânâlıydı bakışları.
Birbirlerine dayanarak yürüdüler.
Ve düşünce birer birer,
Ellerinden ancak çocuklar tutabildiler.
Öyleyken umutluydular.

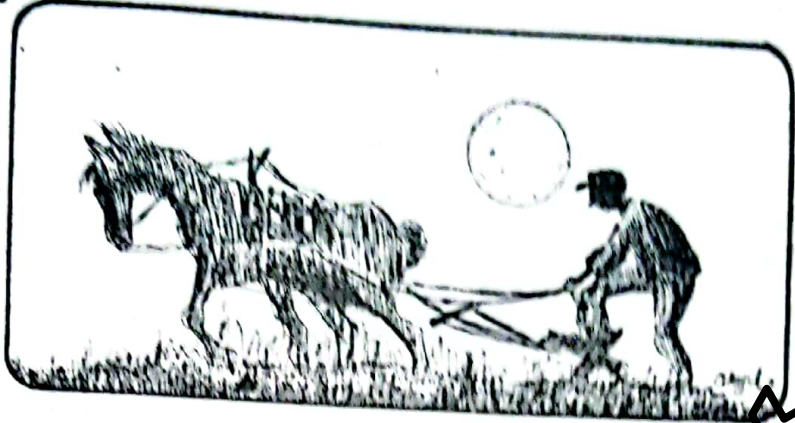
Böyle yaşadılar sonuna dek
Böyle öldüler...

Hikâye :

II

DÖRT MEVSİM — DÖRT NESİL'den

Ahmed Kurucuoğlu

— Oha! Oha! Ceylânlarım! Oha! diyerek kağnıyı durdurup, öküzlerin önüne geçti. Boyunduruk kayışının ipini çözdü ve kağnının önünü yavaşça toprağa bıraktı. Öküzler kendi hallerine oldukları yerde çözülmeye duruyor ve arada bir kuyruklarını, alışkanlık haline gettikleri bir şekilde meçhûl âlemlerle işaretliyorlarmış gibi sallıyorlardı. Yakup Çavuş yaşı yetmişe ulaştığı halde gençliğinin ateşli coşku ve parlâ sönmemiş, güç ve kuvvetten düşmemiş, iş ve gücünden yılmamıştı. Pulluğu ve pulluk okunu aşağıya indirdikten sonra, tohumu torbasına ve kalburu indirdi. Köpek tarlanın tâ öbür başına gitmiş kırım üzerine oturup, dilini çıkarmış, tarlayı, öküzleri ve Yakup Çavuş'u seyreliyordu.

— E... bakalım, bu senelik de çift çubuk bitti sayılır ammâ... diye düşündü ve orada kaldı. Etrafına bakındı, yollarda çift sürmeye gelenleri ve tarlalara gelmiş olup, kendisi gibi ilk hazırlıkları yapanları gördü. Daha çok hayvanlar için ekilen arpa, yulaf gibi bahar ekecekleri pek uzun boylu işlerden değildi.

Sizin şansınızı deniyoruz, gismetiniz ne ola bakalım ceylânları dedi. Hey koca Yakup Çavuş hey : İşte geldin gidiyon! Ecel sana hergün bir yeni don biçer, kefen örer! Şu tarlaya çocukluğundan beri ekmesiydi, işlemesiydi, sap çekimiydi... kim bilir kaç kere geldin! diye kendi kendini bir an sorguya çekmek istedi. Bu kısa düşüncenin akışına kapılarak, belli belirsiz bir şekilde; bir o tarafa, bir bu tarafa doğru, şaşkın şaşkın bakındı. Sanki irâdesi kaybolmuş, ne yapacağını bilemiyordu. Eşyalaşmış gibi ayakta kalakalmıştı.

Yakup Çavuş, gerçekten bir tarihtir. Seferberliğe, İstiklâl Harbine iştirâk etmişti. Babası dört evliydi. Sekiz oğlan üç kız kardeştiler. Babaları köyün eşrâfındandı. Yaz-kış evlerinden, odalarından hiç mısâfir eksik olmazdı. Çocukluğu ve gençliği babasının, mısâfirlerin yanında sohbet ve sıyer dinleyerek geçmişti. Babaları ölürken odanın iyi işletilmesi ve kendisinin hayırla yâdedilmesi için sıkı sıkı vasiyette bulunmuştu. Altı ağa-beyiyle birlikte seferberliğe gitmişlerdi. Onların hiç birisi dönmemişti. Kendisi Yemen'e gitmişti. Dönüşte İstiklâl Harbine süvarî olarak, bir müddet sonra gitmişti. Anlatmaya başladığı zaman :

ALTMİŞYEDİ

— Yeğen... anadın mı, yani... İngilizle yesir düştük. Üzerimizde bulunan paraları birer birer aldılar. Çok arkadaş yuttu ammâ, yine de kâr etmedi. Çünkü gâvur büyük abdestimizi bile arattırıyordu. Ben tam on bir kere «âyet el-kürsî»yi okuyup üçbeş altını bellime sardım; kâfir üzerimi aradı ve birşey bulamadı. Cepheyl günlerce müdafâ ettik, orzâk bittii, orzâk gelmez. Yerliler su getirmez, ekmek vermez...

.....
Tohum torbasının ağzını açtı, kalbura doldurdu. Eûzü besmela çekti. Rabbi yesir... okuyup başladı tohumu saçmaya. Toprak kabank değildi. Kiden kargalar konardı, atılan tohumları yemeğe. Kâfir başladı hav! havv! diye onları kovalamaya. Ne karga vardı, ne de birşey. Edinilen tecrübelerle göre bu sessizlik iyiye âlâmet değildi. Böyle hallerde ekseriyâ kıtlık olurdu. Tohumu saçıp bitirdi. Öküzleri koşturdu ve ağır ağır sürmeye başladı. Toprak gıcır gıcır ediyordu. Öküzleri zorluyordu. Pulluğu toprak hiç yapışmıyor, bulgur gibi diğer tarafa devrilip akıyordu. İki ke-sinti aralığı genişletip dönümü yarladı. Öküzleri dinlenmeye bıraktı. Beş metrelik yün dolama kuşağının arasından tabakasını çıkarıp bir cıgara sar-dı. Ağır ağır içti. Külünü önce eline aldı, sonra toprağın üzerine dökerek onunla bir çocuk gibi oynamaya başladı.

— Ah ulan gençlik ah!... dedi. İkinci ahı daha derinden çekmişti. Köpek-siz köy buldular da kıkırık deyyûslar değneksiz geziyorlar. Çekip vururseydim ne olurdu yani? Nasıl olsa ömrümün encâmını yaşıyorum. Koca karı da benim gibi sayılır. Oğlan okudu, toktur çıktı. Oralardan evlendi, buralara gelmez artık. Ocağım söndü sayılır. E... öyleyse neye dur-dum ben? Hey yüce mevlâm sen bilirsin! Sen her şeylere kâdirsin, kud-ret sahibi mevlâm! Sabır dilesem, böyle sabır olmaz dedi. Dün akşam köyün öğretmeniyle damatları eve baskına gelmişlerdi. İz'ansızlar, mez-hebsizler... ne olacak? Daha geçen hafta cuma hutbesinde okumuştun, kö-yün imam-hatibi: «Ey cemaat! Hz. Peygamber buyuruyorlar ki, bir yerde zinâ ve fâiz artarsa orada, kıtlık, zelzele artar. Her türlü âfet çoğalır!» de-yen hutbe okumuştun. Nikâhsız... itin döller cumaya mı geliyorlar ki? Duy-sunlar, eşitsinler. Hele bu öğretmen denen farmason kominizdi, azgın din-siz, köye kadem bastı basalı bi hal oldu, bereket kalmadı, töre bozuldu. efendim... büyük-güççük birbirine karıştı. Her eve bir halı tezgâhı kur-du. «Neymiş efendim köye yenilik getirmiş!» «Zanaat öğretiyormuş!» «Fenâmı ki, eskiden köyün nesli varmış!» «Bir araya toplanan avratlar, es-kiden bu yokken, dedi-kodu yapıyorlardı; şimdi ise para kazanıyorlar!» «Her kız gocasına on barmağında on hünerle gldiyor!» «Cebler para gö-rüyor!» Mışmış da mışmış, mışmış da mışmış... Ulan gldin de onları be-nim külâhıma yutturun! Ulan eskiden nefesimiz mi kokuyordu, ulan! Ulan

iz'ansızlar hele bi yol bi düşünün, bu deyyûs gelene kadar köy nasıldı da, şimdi ne hallere düştük! Mektep-medrese bu mu ki ola; Köye gelen bir misafire bile doğru-dürüst hoş geldin demiyor gençler. Bre galtabanlar, sizin dininiz imanınız para mı ulan! Meymenetsiz, ırakacı deyyûsun peşi sıra tazi gibi koşmak, sizin neynizel... Tuu size, tuuu sizin ham ervâhınız!... Yakup Çavuş, basbayağı toprağa tükürmüştü. Heyacandan elleri titriyordu. Titreyen, kıllı ve lri elleriyle kuşağının arasından tabakasını çıkardı. Diliyle kâğıdı ıslatarak ağır ağır bir ciğara daha sardı.

Çiftini bitirdiği zaman, gün batısının arkasındaki Kocadağ'dan iki lut kümesi yükselmeye başlamıştı. Sarı öküz kısa fasılalarla birkaç defa böğürdü. Acıkın galiba ceylân! Sabır gerek! Bak sana ben bile, ne hallere düştüm! İngiliz gâvuruna yesir olduğumda bu gadar garıyanmıştın hele biraz bekle, belki şu bulutlada yağmur ola! dedi. Kağıt tik-tak-tok! Tik-tak-tok! sesleriyle yol alıyordu. Yakup Çavuş bu seslere kendini iyiden iyiye kaptırmıştı... Her ses sanki ona tamam! tamam! diye komut veriyormuş gibi geliyordu. Neydi tamam olan, bunu bir türlü bulamıyordu ve çözemiyordu.

Öküzleri ahıra bağlarken hava yıldıracıca kararmaya başlamıştı. Lodos ağaçları yerinden sökecekmiş gibi sallıyordu. Serçeler damların saçaklarına kendilerini zor atıyorlardı. Toz kümeleri havaya doğru birden helezonik bir sekilde bükülüyor, yine birden sert bir şekilde kendisini duvarlara çarpıyordu. Tavuklar çoktan kümesi boylamışlardı. Şimşekler birden eğri-büğürlü bir hat çiziyorlar, sonra periler ülkesinin koskoca bir kablesi çözülmüş gibi gürültüler geliyordu. Kevser nine:

— Çavuş, âfât olacak hellelem! Sığır, davâr zer-zebil olacak! dediyse Çavuş hiç duymadı. Her gök gürlemesiyle «Eşhedüenlâilâhe...» diyerek şehadetler getiriyordu. Sonra pencerenin kenarına, minderleri üst üste yığı ve üstlerine oturdu. Başladı sakalını sıvazlamaya. Gözleri dışarıya bakıyordu ammâ, tefekkürü başka âlemlerde idi. Hâfızasında maziye; kırılmış, darmadağın günlerini hatırladı. Hakikaten bu insanoğlu kadar zamana ve hâdiselere karşı dayanıklı olan daha başka bir mahlûk yoktu. Yakup Çavuş, paramparçaydı ammâ, bir bütün olarak ayakta duruyordu. Allah emânetlerini almasaydı ve kızlarını hayırlı birer damada verebilseydi; beş oğlan, üç kızla ve bir sürü torunla, tıpkı üç çekimlik bir tesbih çizisini teşkil ederlerdi. Çavuş, saadetli bir dede ve bu tesbih tanelerinin birleştikleri noktada, bir imâme olurdu. Neden sonra başısını, pence-reden geride oturan, yıllarca bir yastıkta kocadıkları karısına doğru çereden virdi. Karısı gözlerinde bir müddet hakikî yapıyla görünmedi. Bir büyü- yüp, bir küçülüyordu. Nedense herşey Yakup Çavuş'a, bugün hakikî hüvi- yetlerinin dışında görünüyorlardı. Kedinin hırıltısını bile bir başka türlü duyuyordu. Dışarıda herhangi bir değişiklik yoktu.

— Nasılsın Kevse? dedi. Oğlana da, bir mektup yazdırsak hiç de fenâ olmaz yal dedi. Şu köyde güvenilecek, nazımızı çekecek, ağzı sıkı bir adamın nesli kurudu sanki!

— Kızlar geldi bugün! Damatlar diyesiylerimiş ki, tarlaları artık bülüşürsün babam. Yeter bu haliyle işle güçle meşgul olması, biz anamıza babamıza bakarız demişler!

— Ne diyon kadın sen, aklını mı kaçıdın? Yavuz hırsız ev sahibini bastırır diye buna derler. Köpoğullarının yediği nâneye bak hele, bir Ulan bizi buğday çuvalı devirir gibi deviriverceklerini mi zann ediyorlar be; bu veledler! Dünkü baskından sonra, dışarıya şirin mi görünmek istiyorlar. Hep o öğretmen denen düzinin akli bunlar, kadın anlamazsın!

— Babam bu ihtiyar haliyle niçin karışıyor bu işlere, diyorlarmış damatların! Elin yabancısıyla uğraşmanın gereği ne, onun üzerine vazife mi demişler. Fenâ mı çocuklarımızı okutuyor, paralı bir de zanaat getirdi; bundan üstün iyilik mi olur bir köye dedi kızlar!

— İyilikmiş, zanaatmış, para işi, okutuyormuş... bırak bunları, bu ağızları!... Okutuyormuş bedava mı okutuyor, devlet para veriyor ona, para!... Kendi parasız hiçbir iş yapmıyor. Üstelik bu köyde bedavadan hayat yaşıyor. Bizimkiler emir eri gibi etrafında pır pır pırıldaklanıyorlar. Yumurtasuyu, yoğurduydu, peyniriydi, yağıydı, bulguruydu, zebzesiydi, odunuydu... her bir şeyini evine taşıyorlar!

Sabah eyin hava sakindi. Güneş gülüyordu. Yakında Nisan sıcakları başlardı. Yakup Çavuş, keyifsizlenmişti. Rüyâsında babasını, şehid ağabeylerini görmüştü. Omuzundaki gazâ yarası tekrar yanmaya başladı. Alnındaki mermi yarasından kanların yüzüne doğru akan, sıcak akıntısını duydu. Derisinin altında kalan üç kurşunun beynine doğru indiğini hissetti. İngiliz mülâzımının yüzüne tükürüyordu. Uzaktan uzağa top seslerini duydu. Kulağının dibinden vın vın! diye mermiler geçiyordu. Kendisini o zaman yere atıyordu. Delikanlı dediği kır atı dört nala koşuyor, kendisi üzerinde bir oturuyor bir kalkıyordu. Yüreği küt küt! diye atmaya başladı. Sakalının, saçının beyazlığıyla alnının beyazlığı birbirine karışmıştı. O sabah aynaya hiç bakmadı. Yüzü mütebessimleşti. Sakalı beyaz güller gibi kokuyordu. Hayırdır inşaallah! diye düşünerek kapıdan çıkarken:

— Kevser sana şunu diyecektim! O kızlarına söyle bir daha evime ve ölüme gelmesinler! Bak köye bir damla yağmur düşmedi! Gitti suya, dağa, daşa düştü de, bizim toprağımıza düşmedi. Hep onların davranışlarından dolaydır, Rahmet-i İlâhî'den böyle cüdâyız işte! dedi.

Büyük damadı Döndü'nün Yaşar, bir taraftan halı tüccarlığı, bir taraftan falzle para vermek, senet kırdırmaktan zenginleşmişti. Borcunu bil!

Paramı ver! diye yakasına yapıştığı Fındık Beşir'in evine haciz getirtmişti. Yav Yaşar ağa sen benim canımı mı alacan! Harman kalkımında öderim, demişse de dinletememişti. İşte bugün hacızla el koyduğu, öküzleri, kağıyı ve merkebi satmak istiyordu. Yakup Çavuş çıktı :

— Lânet olsun senin haram mallarını alana! Ulan gözünü toprak döversun be! Senden başka bu köyün altına, üstüne işiyen bir başkası daha dümdüz ettiniz be! Gece-gündüz, yaz-güz demediniz içip içip, çakallar gibi evratlarınızı da atıp, bir aşağı mehleye, bir yukarı mehleye gökgörmedik gibi dirt dirt, inip çıktığınız yeter artık! Size bu yaptıklarınızı bu dünya yaptığı her hareketin karşısında bundan sonra beni bulacaksınız! diyordu. Orada bulunanlar Çavuş'u tutup oturtular. Damadı oradan hemen kayboldu. Yakup Çavuş, artık birşey duymuyordu. Gözleri kör olmuş, ağzından saıslıyordu. Neler konuşulduğunu ve nerede olduğunu bilmiyordu. Durma vermiyor! diyordu. Oradakiler olayla ilgili olarak konuşuyorlar, yorumlar yapıyorlardı. Kendi yaşlarında olan Seyid Ali Efendi'nin konuşmasını duydu :

— E... kardaşım, bunlar da eyice azıtmadılar değil yani. Mevsim itibariyle ben de şekvâciyim. Kudretimiz yok ki lâf diynetelim. Herşey iyiden iyiye zıyanadan çıktı. İşte, gördünüz, geçenlerde bizim giz torununu evlendirdiler. Ne oldu? Bilmiyorsunuz tabii? Öğretmenin karısı, kızın başına tac mıymış, yogusam tuç muymuş, her ne garın ağrısıysa onu takmış. Gelinin başından cıgaları sökmüşler, yüzünden peçeyi, örtüyü atmışlar. Ondan sona da yüzünü, astar gibi, ipek gibi, yüzünün her bir yerini gösteren incecik bir şeyle gapatmışlar. Bizim avrat, kız gıpgırmızı kesildi utancından dedi. Sonra, kız oğlanın goluna girsin diye tutturmuş. Ammâ, oğlanı getirememişler tabii. Sonra, Özoğlu'nun Hacı :

— Ah zinacı, orosbu kadın ah! Atamıyoruz ki, bu namussuzları köyden! dedi. Geçenlerde, Çavuş'un damadıyla öğretmen kendisi, öğretmenin kendisine odun parçalıyorlarmış. Yemek mi, ne yiyeceklerimmiş, kadın, önce kocasının ellerine, daha sonra Döndü'nün oğluna dökmüş. Çocuktan al haberi derler ya; çocuklar da mektebin pençiresinden görmesinler mi? Zaten çocukların doğru dürüst, okudukları mı var ki. Bi adam hem halıcılık yapacak, hem de öğretmenlik; bu olacak şey değil. Çocukların içinden bir başkan seçmiş, oğlum sen bunlara bak! diyormuş, kendisi çekip gidiyormuş. Müvetdiş İstedik geçen sene heç bi şey çıkmadı. Nettiiler,

nişlediler... evirdiler, çevirdiler bi oyun uydurdular ve kılıfına sokuverdiler, hemencecik. Lânet olsun hepsine! Hüseyin Mollâ söze karıştı :

— Neyl görmüşler, Özoğlu, çocuklar?

— Neyl olacak. Döndü'nün oğlu, ellerini peşkire sildikten sonra, kadının yanağına eliyle şöyle, usulcasık bi banıvermiş. Bi gece karının kocası olacak, geç vakit şeherden dönmüş. Bi bakmış ki, yorganın altına da Döndü'nün oğlu yatıyor. Hemen toru ıslak ıslak, zobanın yanında solumuş. Ben pek inanmıyorum ammâ, onların yikanacağına bile. Kocası na, seni gelir diye Yaşar ağamı salmadım demiş. Tabii kocası gelecek, bönuzlu da, gülmüş geçmiş... Yakup Çavuş, bunları hiç duymamıştı. O da ki, herkes biliyordu. Kendi düşüncelerine herkes iştirâk ediyordu. O ha de yapılacak birşey vardı. Kimsenin daha konuşmasına meydan vermayarak, hemen ayağa fırladı ve bağırdı :

— Tamam! Tamam! Ben onu öldürecekim! Mene gittin Yoksa gebemi? Ne yaptığının ve nasıl davrandığının bir müddet şuuruna eremedi. Geberteceğim onları dedi. Öldürecekim şehret Vekil dutacağım! Müvedgetirecekim! Hükümete getirecekim! Müddelümûma yazdıracağım, arzuciyet Candarma korutanına çıkacağım! Bunların gollarına gelepçe vutdurup, sokaklarda, meşhûrânelerde sürüm sürüm süründürtüreceğim! Şâhid olan arkadaşları ifadenizi eyi veresiniz dedi. Yakup Çavuş, o hızla koşarak biniş, şehrin yolunu tuttu.

Öbürsü gün, Hâfız Hasan Efendi, yanık bir sesle su salâsı veriyordu. Kimin vurduğu ve nasıl öldüğü bilinemedi. İmam ey cemaat-ı minin mevtâyı nasıl tanırınız! diye sorduğunda : İyi tanırız! Fâzıldı, minin mindi, mütedeyyindi, adâletli, iyiliksever, haksızlığa asla tahammül etmeyen kâmil bir müslümandı dediler. İmam, mevtâ indallah'da şehidler zireşindedir, Allah rahmet eyleye ve bizleri dahi şefaâtından mahrûm etmeye dedi. Cemaat, hep bir ağızdan âmin! âmin! dedi.

Bir kaç yıl sonra, Kevser nine de vefât etmişti. Yakup Çavuş'a gözberâtiyla birlikte külliyyetli miktarda para çıkmıştı. Kendisi ve karısı yatta olmadıkları için, para hayatta olanlardan büyük kızına düşüyor. Döndü'nün oğlu Yaşar :

— Kız avrat, bir miktarını senin üzerine bankaya yatırayım diyor.

Köydeki, Yakup Çavuş'un akranları : Rametli hayatta olsa idi bu rayı almazdı. Şimdi onun hiç hoşlanmadığı, düşmanları, katilleri yiyor yorlardı...

**Gazete; kitleleri srekleyici
nitelięinde bir ses ise, unutma!**

ÇATI

**Mukaddesatçı genęlięin sesi,
15 günde bir çıkan. Oku, Okut...**

MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİğİ

Eğitim Müdürlüęü

UNİVERSİTE ÖğRETİM İVELERİ ve TEST UZMANLARI DENETİMİNDE OKU ve DİSPANJİ TEST EğİTİM

ÜNİVERSİTEYE HAZIRLIK

GECE - GÜNDÜZ ğRENİMİ

**LİSE SON SINIFLAR İÇİN
CUMARTESİ-PAZAR PROGRAMI**

FEN EğİTİMİ

fen ve genel yetenek

Her ayın birinci ve ikinci
bu haftalarda
Gece - Gündüz
Lise son
Devreleri ağır

- Yurt temin edilir
- Brosr steyiniz

Mr. MTTB. Eğitim Müdürlüęü

Beb-i Ali Cad. No. 37 Cagaloglu / İST.

26 36 74
Tel 26 64 24